

Timaru-Kast Sándor (Ingelheim):

Az etruszk rejtély

A *rejtély* homályos dolog, amit az ész világosan, értelmesen felfogni nem képes, midőn annak más dolgokkal összefüggését át nem látja. Különösen, megfejteni, kitalálni való feladat, pl. szó, vagy eszme, képes kifejezésekbe burkolva, milyenek az úgynevezett rejtettszók, vagy találós mesék. *Rejtélyes* az, aminek értelme, jelentése – ami felfogásunkhoz képest homályos – el van takarva, vagy amit nem értünk. Ezen szavak alapja a *rejt* ige. Az, aki rejt, elrejt, az valamit úgy eltesz, eldug, hogy mások észre ne vegyék, meg ne lássák, meg ne találják, ami bizonyos takaró, lepel, burok által szokott történni. (Czuczor-Fogarasi nyomán)²¹

A Wikipédia szerint pedig, a „rejtély” egy olyan tárgy vagy esemény, amelyre nem ismert észszerű magyarázat. A rejtély lehet fiktív is, amikor például egy regényben szerepel. A rejtélyek közé sorolhatók a csodák is. A legtöbb rejtélyt a [történelem](#) során sikerül tisztázni, okaira tudományos magyarázatot adni. Léteznek *kreált rejtélyek* is. Ezek sokszor politikai hátterű, esetleg „tudományos” köntösbe burkolt dogmák szorításában „kreált” titkok. A titok egy ismeret elrejtése mások előtt, megfejtését egy vagy több ember ismeri. Persze, ha a titok ismerője meghal, és később ezt nem sikerül megfejteni, a titokból rejtély lesz. Vannak olyan titkok, amelyet ismerőik nem akarnak nyilvánosságra hozni, csak a beavatottaknak tárják fel őket. Ilyenkor alakulnak ki a [titkos társaságok](#). Ez utóbbiak motivációja különböző lehet: politikai, tudományos, vallásos stb, vagy ezek vegyesen. Közismert titkos társaság a [szabadkőműves mozgalom](#). (Wikipédia nyomán)²²

A fentebb elhangzottak tökéletesen ráillenek az „etruszk rejtély” fogalmára, bármelyik oldaláról közelítjük meg. Rejtély az eredetük, a történelmük, az írásuk, bármennyire is akaratokodnak egyes kutatók vagy önjelölt mindentudók. Ez a rejtély nyilván egy „csinált” (kreált) titok, melynek kotyvasztása már az ókorban elkezdődött. Az, ami addig bizonyára (köz)ismert volt – az a tudás, amit már időszámításunk előtt is apáról-fióra adtak át – az, hirtelen ismeretlené vált. Így lett az etruszkok eredete is hétpecsétes titok, amit úgymond politikai, már akkor az ókorban is megnyilvánuló, irigységből fakadó nacionalista indítékkal kovácsolt vasládába zártak. A mai hivatalos történelemírás állása szerint: az etruszkok ez idáig ismeretlen eredetű [ókori](#) nép Közép-[Itáliában](#), akik a [Római Birodalom](#) felemelkedése előtt a legjelentősebb civilizációt hozták létre. Saját elnevezésük *mek* volt, de egyes kutatók szerint *rasz(e)na* ([Halikarnasszoszi Dionüsziosz](#) állítása nyomán), ami inkább országrészt, tartományt jelenthetett. [Latin](#) nevükből (etrusci > *trusci > tusci) ered a mai [Toszkána](#) neve. Származásukról már az ókor óta számos elmélet született. [Hérodotosz](#) szerint [Kis-Ázsiából](#) vándoroltak be, [Halikarnasszoszi Dionüsziosz](#) szerint őslakók voltak, egy modern elmélet (Pallottino, ill. Altheim) pedig azt állítja, hogy az etruszk nép a bevándorló indoeurópai népek és az őslakó mediterrán népesség egybeolvadásából jött létre. A [20. század](#) második felében egyre több mítoszból derült ki, hogy nagyon is valós történeti magja van. Így az etruszkok származására nézve fontos momentumnak tűnik, hogy a [Vilusza](#) állammal kapcsolatos [hettita](#) dokumentumok *ta-ru-ú-i-ša* vagy *ta-ru-i-ša* nevet használnak [Trója](#) városára. Ez a névalak pedig kapcsolatot teremt az [egyiptomi turusa](#) néppel,

²¹ Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára, 5. kötet, 469-470. old., Pest, 1862.

²² Wikipédia: Rejtély (Világháló).

amely az ógörög nyelvben *türszénosz* lett. A [Trója](#)–etruszk kapcsolatot az [Aeneis](#)-féle eredetmítoszt erősíti meg. (Wikipédia)²³

Ezen felül már régebben is felmerült az etruszkok és a magyarok rokonságának gondolata. Az etruszk–magyar nyelvi rokonságot először 1874-ben vetette fel [Isaac Taylor](#) brit tudós pap. Mario Alinei neves olasz nyelvész, felelevenítette ezt az elméletet, és 2003-ban megjelent könyvében azon elméletének ad hangot, mely szerint az etruszk nyelv a magyar nyelv egy archaikus formája (*Etrusco: una forma arcaica di ungherese*)²⁴, s így az etruszkok a magyarokhoz köthetők és a [finnugor nyelvcsaládba](#) tartoztak. Elmélete végkövetkeztetése szerint az etruszkok a [Kárpát-medencéből](#) származnak, onnan vándoroltak dél felé, vettek részt a [tengeri népek](#) vándorlásaiban, majd telepedtek le Itáliában. Alinei feltevését olyan etruszk szakértők vették el, mint Giulio M. Facchetti, A. Marcantonio, előbbi mint elvetemült indogermanista, utóbbi eleve azért, mert véleménye szerint „finnugor” nyelvcsalád nem is létezik. Ebbe a sorba beállt természetesen Brogyáni Béla magyar nyelvtörténész is, akinek rettenetesen viszketett, hogy beszéljön ő is a vitába, hogy újra becsmérelje a magyar nyelvet és a magyar múltat. Érdekes, azért még senki sem hóbörgött, hogy az ő-etruszk egy indogermán nyelvet beszélt volna, de aztán – miután átkelt az Alpokon – ezt azon nyomban el is felejtette, és elkezdett magyarul ragozni. A ma ismert etruszk nyelvnek semmi köze sincsen az indogermánhoz. Van ellenben egy jó pár etruszk szó, amit a latinok átvettek (örökölték), és továbbörököltették a mai, indogermánok mondott nyelvekbe. (Wikipédia)²⁵

A mai tudományos álláspont szerint, mindhárom elméletnek igaza lehet. Ezt modern genetikai vizsgálatok is alátámasztják. Vegyük most sorra az ismert történelmi tényeket.

Őslakosság: A bronzkorra (az i. e. 2. évezred közepétől) Itália területén két kultúrkör alakult ki: az északi [Pó-vidéki kultúra](#) három jellemző településformájával: a *palaffita cölöpépítmények*, a *torbierék*, azaz [tőzegmocsárra](#) épített falvak, és a *terramare-cölöpépítmények*, amelyek felépítésükben a római [castrum](#) elődjének tekinthetők, és a közép-, illetve dél-itáliai barlangkultúra, az [appennini-kultúra](#) (olasz néven extraterramarricoli), amelynek népei [transzhumáló pásztorkodást](#) űztek (italikus népek ősei). Itália őslakosságáról, mivel összeolvadt a betelepülőkkel, helyneveken és néhány szón túl kevés emlék maradt. Az őshonos népekhez tartoztak még északon a [ligurok](#) és az [eugenusok](#), valamint az őslakosság a nagy szigeteken, [Szardínián](#) (ős-[szárdok](#)), [Korzikán](#) és [Szcíliában](#) (protosiculi).

A bronzkor végén (i. e. 2. évezred–1. évezred fordulóján) az európai [urnamezős kultúrának](#) helyi változataként kialakult a Proto-Villanova műveltség. Ide telepednek le az első hullámban érkező, a Kárpát-medencéből kivándorló agathyrszek (i. e. 8-6. század, kései bronzkorai vaskor, urnamezős-temető), hogy létrehozzák a Villanova-műveltséget, az ebből kialakuló etruszk civilizáció alapját. Érkezésükkor az őshonos, ún. italikus népek java része, elmaradottságukból fakadó félelemből, a hegyek közé, illetve délre menekült. Nyelvi szempontból őket két nagy csoportra oszthatjuk: a [latin-faliskuszi](#) és az oscus-[umber](#) csoportra. Az előbbieket közé tartozott a latin és a [faliskuszi](#), az utóbbiak közé pedig az [umber](#), [szamnisz](#), [szabin](#), [volscus](#), [hernicus](#), [aequus](#), [marsus](#) és [lucanus](#) nép. A [latinok](#) a [Tiberistől](#) délre, a róluk elnevezett Latiumban ([Alba Longa](#), [Róma](#), Praeneste stb), a faliskuszok a Tiberistől északra (Falerii, Pescennia) telepedtek le. A latinok és a faliskuszok a későbbiekben az etruszkok déli terjeszkedésével a „határmenti” etruszk Rasena nevű tartomány részei és az etruszk műveltség élvezői lesznek. Az oscus-umber csoport népei Közép- és Dél-Itáliát foglalták el.

A vaskori Villanova-kultúra hordozói állandó frissítést kapnak északról, az Alpokon keresztül, a Kárpát-medencéből. A második hullámban bevándorolt szkíta agathyrszek (i. e. 6-

²³ Wikipédia: Etruszkok (Világháló).

²⁴ Alinei, Mario: Etrusco: Una forma arcaica di ungherese (Bologna, 2003) – magyarul: Ősi kapocs. A magyar-etruszk nyelvrokonság (Budapest, 2005).

²⁵ Wikipédia: Etruscan language (Világháló).

4. század) „magyar” műveltségi elemeket hoztak magukkal: lovas-kultúra, nagyállattartás, aszszonyok egyenjogúsága, Anyaisten-kultusz, táltosok tudása és kurgános temetkezés. Ekkor lett a toszkánból etruszk (Alinei).

Itália északkeleti részén a [venétek](#) telepedtek le (Este-kultúra). Nyelvüket, a [venéti](#), a kutatók többnyire szintén az italikus nyelvek közé sorolják, egyesek ismeretlennek mondják, mások kelta (gall) eredetűeknek vélik. Armorica (a mai Bretagne) népét Venéteknek hívták, és ők voltak a kelták legjobb hajósai. Caesar egy egész flottát épített ellenük. Csak így tudta őket legyőzni. Észak-Itáliában a Golasecca-kultúra volt jelentős. Ez a [Comói-tótól](#) a [Póig](#) terjedt, és a 9-5. században virágzott. Elképzelhető, hogy itt már az Alpokon túlról, a Kárpát-medence felől érkező agathyrsz telepések egyik ága, a *raetek* kultúrájával állunk szemben. A régészek a hallstatti urnamezős műveltség, az Alpokon túlra, délfelé való terjedésének tekintik. A raetek (későbbiekben raeto-románnak nevezett) népével ma is találkozunk a mai Dél-Bajorországtól, Tirolon át, a svájci Graubundenig.

Még a [Proto-Villanova kultúra](#) kialakulásával, közel egy időben települtek meg az Appennini-félsziget déli részén a Balkán-félszigetről tengeri úton érkező [illír törzsek](#). Az illíreknek a helyi őslakossággal való összeolvadásából keletkeztek [Apulia](#) (a mai Puglia tartomány) területén a *daunus*, *peucetius* és *messzáp* népek – összefoglaló nevükön a [japigok](#) (*Iapygi*) –, valamint a mai [Basilicata](#) és [Calabria](#) tartományok vidékén az *enotrus* népcsoport. (A római forrásokban ezek a népek később *Apuli*, *Sallentini* és *Calabri* néven szerepeltek.)

A kora vaskori Itália tehát, az Etruszkföldtől délre eső vidékeken nem volt egységes. Több kisebb nép egymás mellett élő [kultúrája](#) jellemzi. Az egyes [régészeti](#) anyagok együtteseit a régészek nem mindig tudják egy-egy néphez hozzárendelni, emellett a kultúrák egymás utáni sorrendje is bizonytalan. (Wikipédia nyomán, saját kiegészítésekkel)²⁶

Róma felemelkedése előtt a legjelentősebb [civilizációt](#) az *etruszkok* (*türrhénoi*, *Turuša*, azaz „trójaiak”) hozták létre. Eredetük, mint már említettem, nem tisztázott, noha már az [ókor](#) óta számos elmélet próbál meg számot adni róla: [Hérodotosz](#) szerint [Kis-Ázsiából](#) (Lydiából) vándoroltak be, és megnevezi mitikus ősök (ősatyjuk) nevét is: Atys. Halikarnasszoszi Dionysios szerint őslakók voltak. Egy modern elmélet szerint pedig (képviselői többek között Pallottino, ill. Altheim) az etruszk nép a bevándorló indoeurópai népek, mások szerint (Mario Alinei) bevándorló magyar törzsek és az őslakó mediterrán népesség egybeolvadásából jött létre. Ahogyan Alinei fogalmaz, a magyar bevándorlás eredményezte azt, hogy a toszkánból etruszk lett.

Az etruszk települések az [i. e. 10–11. században](#) jelentek meg először, előbb a [Tirréntenger](#) partján, majd a félsziget belsejében, a Tiberis ([Tevere](#)) és az Arnus ([Arno](#)) folyók közötti vidéken, a mai [Toszkána](#) és [Emilia-Romagna](#) tartomány területén. Az etruszkok nem hoztak létre kiterjedt [államalakulatot](#), hanem keleti és görög jegyeket egyaránt mutató városállamokban éltek. Jelentősebb városaik Tarkhuna (Tarquinia), Caere ([Cerveteri](#)), Veii, Velch (Vulci), Fufluna (Populonia), Vetulonia, Clusium ([Chiusi](#)), Perugia ([Perugia](#)), Arretium ([Arezzo](#)) voltak. Ezek közül kiemelkedett Tarquinia, melynek nevét a hagyomány szerint Tarchonról, az „[ión szövetség](#) mintájára” létrehozott tizenkét város szövetségének megalapítójáról nyerte. Az etruszk kultúra igen nagy hatással volt a római civilizáció kialakulására: az [építészettől](#) a [város-tervezésig](#), a [vallástól](#) az [írásbeliségen](#) át az [államszervezetig](#), az élet csaknem minden területén felfedezhetők nyomai. (Wikipédia, uo.)

Az etruszkok két irányból érkeztek Itáliába. Elsőnek érkeztek a kisázsiai, lydiai telepések, akik Trója elestével kapcsolatos menekült hullámmal érkezhettek tengeri úton. Erről szól az etruszk eredetű, római költő Publius Vergilius Maro *Aeneis utazása* költeménye, amelyben Róma alapítását foglalja monda változatban. A Mantuában született Vergilius, aki a híres et-

²⁶ Wikipédia: Olaszország történelme (Világháló).

ruszk Gaius (Caius) Maecenas köréhez tartozott, ezt a mondát Augustus római császár megrendelésére írta, amit majd hivatalos eredetmondának, nemzeti mítosznak fogadtak el, miszerint Romulus és Remus megalapította Rómát i. e. 753-ban.

A trójai háború, Világháború (Mesterházy Zsolt szerint) után egy Világ, az Óvilág addig ismert status-quoja, omlott össze. Ekkor egy világkorszak (*Hősök, Héroszok kora*) is lezárult. Ez volt az emberiség utolsó dicső korszaka. Ezután kezdődött el az a vaskor, az emberiség hanyatlásának mondott korszaka (Hésziodosz)²⁷, amit ma is elszenvedünk.

Hésziodosz görög epikus költő legfontosabb alkotásában, a *Munkák és napokban* a történelmet öt szakaszra (faj, genosz) osztja:

1. **Aranykor:** az emberek az istenekhez hasonlóan gondtalanul, szenvedés és mindennapi munka nélkül éltek; békésen, öregedés nélkül haltak meg.
2. **Ezüstkor:** kegyetlenség jellemezte és a háborúk tomboló szeretete; az emberek lázadtak minden isteni ellen és fiatalon haltak meg.
3. **Rézkor:** rendkívüli fizikai erejű faj élt e korban, mely állandó háborúskodásban önmagát pusztította el.
4. **Hősök kora:** nemes emberek és félistenek kora, de akik szintén háborúkban pusztították el magukat; ezek egyike a trójai háború volt.
5. **Vaskor:** Hésziodosz szerint ez a hétköznapi emberek kora, ami nem kínál mást, mint szenvedést, igazságtalanságot, a jóindulat hiányát, öregedést és halált.

Mindezek alapján Hésziodosz szerint a történelemnek kontinuitása, folyamatossága és iránya van: a történelem a hanyatlás története. (Wikipédia)²⁸

A trójai háború előzményeit és kimenetelét mindenki ismeri Homérosz meséje alapján. Ennek van egy másik megközelítése is. Elsőnek vizsgáljuk meg ennek főszereplőjét, „trójai” vagy „szép” jelzővel illetett Helénát. Ő az akkori Spárta királyának, Tündareosz leánya volt. Ám valahogyan Zeusz is beleszólt nemzésébe, éspedig „hattyú” képében környékezte meg Heléna anyját, Lédát, Tündareosz feleségét. És itt nagyra kell, hogy nyíljon alvó szemünk. A háború oka Spárta királyleányának, Tündareosz leányának, Helénának „elrablása”, aki nem más, mint a magyar népmesék jól ismert és szeretett tündére, Tündérország királynője („istennője”), Tündér Ilona. Vegyük most először górcső alá a történelmi hátteret.

Spártában járunk, i. e. 2. évezredben. Egykori lakossága a pelaszgok népe volt. Ezek a pelaszgok a ma „görögnek” mondott világ őslakói voltak. Thesszáliában éltek ekkortájt a dórok, az Olympos-hegy tövében. A görög történelem korai eseményeiben oly kevés részük volt, hogy a hőskorban még nevük sem ismeretes. Csak a Peneios-völgy melléki akhajeoliai uralomnak a thesprotiai [thesszáloktól](#) történt elpusztítása után a dórok egy része indult délfelé, és jött Közép-Görögországba (Hellasz), míg másik része az Olymposz tövében maradt s illír meg trák törzsekkel a macedón néppé olvadt egybe. A dórokból Közép-Görögországban hatalmas néptörzs lett, mely a delfi amfiktionok²⁹ élére állott és Dorisban az Oita alján hagyva a néptörzs egy részét, újabb népvándorlásra indult a [Peloponnészosz](#) felé i. e. 1104-ben. Ez volt az u. n. dórok vándorlása vagy „héraklidák visszatérése”, így neveztetve héroszokról, Héraklészről, akitől a dórok királyai magukat származtatták. És sötétség borult Görögföldre.

A dór vándorlás annak a főleg [régészeti](#) úton megfigyelhető jelenségnek a neve, aminek során a [görög sötét korban](#) a korábbi [mükénéi civilizáció](#) központi és déli, valamint a [minószi civilizáció](#) területeit a későbbi dórokkal azonosítható nyelvi és tárgyi kultúra rombolta le, majd váltotta fel az [i. e. 12. századtól](#) kezdődően. A folyamat hatalmas pusztulással járt, de a konkrét eseményekről lényegében semmit sem tudunk. Ez az időszak a [tengeri népek](#) támadásainak

²⁷ Hésziodosz, i. e. 8. században élő, az anatóliai Kümében született görög epikus költő (Wikipédia).

²⁸ Wikipédia: Hésziodosz (Világháló).

²⁹ Kislexikon: Amfiktionok – így hívták a régi görögök azokat a szomszéd népeket, melyek tekintett nélkül a törzsrokonságra, valamely templom védelmére, közös ünnepek megtartására s a nemzetközi jog megóvása érdekében szövetségé (amfiktionia) egyesültek. (Világháló).

kora is. Mindezek valószínűleg egymással szorosan összefüggő folyamatok voltak. (Wikipédia nyomán, saját kiegészítésekkel és pontosításokkal)

A Peloponnészosz déli és keleti részén a dórok elfoglalták az ottani városokat, városállamokat: [Messzéné](#), [Spárta](#), [Argosz](#), [Korinthosz](#), [Sziküón](#) és [Phleiusz](#); további előnyomulásuknak az ión (Homérosz szerint „pelaszg”) eredetű athéneiek szabtak határt (Kodros)³⁰. A leigázott tartományok lakosai a perioikok („körül-lakók”) és rabszolgák (Spártában „heloták”) osztályait alkották, akikkel szemben a dórok harcias jellemüket nem vethették le. A délre vándorolt dórok alaposan megszorodtak, az őshazában maradtakhoz képest. A dór vándorlás hullámai a Peloponnészoszból a szigetekre is átsaptak; hosszú harcok után a dórok elfoglalták Krétát s itt egészen egy egész népet és kultúrát temettek a romok alá. A déli Kükládok is mihamar dór gyarmatokká lettek. Argosi dór telepések alapították Kis-Ázsiában, Káriában Kos, Knidos és Halikarnasszos városokat. A további gyarmatosítások közül a Propontisz mellékén (Bizanc és Kalcedon), a Fekete-tenger partján (Herakleia), a trák és macedón partokon s az Ióni-tengeren (Ambrakia, Leukas, Kerkyra, Epidamnos), különösen Megara és Korint városok virágoztak. Számos dór gyarmat volt Alsó-Olaszországban, mint Taras (Tarentum), Herakleia, Kroton és Sziciliában (Szirakuza, Messana, Gela, Akragas). Thera városából indult ki a cirenei pentapolis (ötváros) alapítása Afrikában. Gyarmataikban kivétel nélkül megtartották a dór intézményeket, alkotmányukat, nyelvüket és kultuszokat; főistenük Apollon volt.

A dór bevándorlás, ennek kulturális fölényét és eredményeit keményen eltúlozták a mai történészek, mert nem vették észre, vagy nem akarták észrevenni, esetleg nem volt szabad észrevenni, mert az alapdogma ezt szigorúan megtiltotta, hogy

nem minden görög, ami fénylik.

A Peloponnészoszon, pl. [Püloszban](#) talált hatalmas mennyiségű [lineáris B írásos](#) táblák tanúsága, de a Homérosz közvetítette hagyomány szerint is a [mükénéi civilizáció](#) nyelve az [akháj](#) volt, míg ugyanezen a területen [a későbbi poliszok korában](#) a dór nyelv volt a domináns. Az akhájok népe [Homérosz Iliászában](#) tűnik föl, mint a [Tróját ostromló](#) törzsek egyike. Területüket Homérosz a görög szárazföldre és a nyugati görög szigetekre teszi. Mivel a szintén [Görögország](#) nyugati részén található [Kükládok](#) szigetsoporton a régészeti feltárások során a [mükénéiek](#) nyomait fedezték fel, egyesek az akhájokat a mükénéiekkel azonosítják. Önmagában azonban ebből nem lehet eldönteni, hogy a nyelvi változás vándorlás eredménye, vagy csak a korábban is helyben lakó, alávetett nyelvű népesség vált uralkodóvá. A [Püloszban](#) talált szövegek értesítenek bennünket arról, hogy az [i. e. 13. században](#) ott tengeri megfigyelőhelyeket kellett felállítani, ahol a tenger felől fenyegető veszélyt figyelték. Nem sokkal ezután [Mükéné](#) és [Pülosz](#) elpusztult. Ezzel egy időben a [tengeri népek Egyiptomot, Kánaánt](#) és [Anatóliát](#) támadták, ami pl. a [Hettita Birodalom](#) végét is okozta. A [dórok](#) jelenlétére régészeti bizonyíték viszont csak az [i. e. 10. század](#) közepéről van geometrikus díszítésű kerámiák formájában, azaz a pusztulás és a dórokra vonatkozó megnyugtató bizonyíték között mintegy két évszázadnyi űr tátong. Az ellentmondás talán úgy oldható fel, hogy a pusztulást nem a dórok okozták, hanem „átutazó” tengeri népek, a dórok pedig később beszivárogtak egy „üres” területre és az itt talált kis népesség lehetővé tette nagy szaporodásukat. De erre a hipotézisre sincs bizonyíték. (Wikipédia nyomán)³¹

A dór támadás idején Spárta utolsó pelaszg királya Tündareosz volt. Miután szétverték a pelaszg Mykenét, a dórok Meneláosz (a „Népvezér”) vezetésével elfoglalták a pelaszg Spártát is, és túsul ejtik Tündareosz királyt. Ahhoz, hogy megszerezze trónját, Meneláosz arra kényszeríti a királyt, hogy adja neki szép leányát feleségül, akit ugyancsak túszként kezelt.

³⁰ Kodros, Melanthos fia, volt Attika az utolsó mythikus királya. (Wikipédia) – magyarul: ő volt a vidék utolsó „görögök előtti” történelem pelaszg (!) királya.

³¹ Wikipédia: Dór vándorlás (Világháló).

Tudni kell még, hogy azelőtt Mykene és vidéke Tyndareosz király birtokában volt, amit harccal foglalt el, azzal a szándékkal, hogy megállítsa a dór előrenyomulást. Mykene elpusztítása után (Agamemnón), elindulnak öccse, Menelaosz csapatai délfelé, és elfoglalják Spártát, ami Peloponnészosz legerősebb vára volt, hogy véget vessenek a pelaszi uralomnak.

Ilyenkor következik be Párisz (Alekszandusz), Trója hercege látogatása Spártába. Mint ismeretes, Tyndareosz leányát Helénát „elrabolja” Párisz. Ő a mesebeli Többsincs királyfi, aki kiszabadítja Tyndarosz lányát a Gonosz (Sárkány) karmai közül, és magával hazaviszi Trójába. Trója volt abban a korban az ismert Világ, az Égei-tenger és környéke, vezető hatalma. Trója védte és ellenőrizte a Fekete-tenger kapuját (Dardanellák), a beszédett vármok, a hajózás és a kereskedelem gazdaggá tették a trójaiakat. Gazdaságuk, fényes életük az, amit az újonnan beözönlő görögök (dórok) megirigyeltek. Ez volt a görög támadás valódi oka, és egy ürügy kellett hozzá, egy casus belli.

Trója (görögül: Τροία (*Troia*), valamint Ἴλιον, *Ilion*; [hettita nyelven](#) *Taruiša*, [latinul](#): Troia, Ilium) a [trójai háború](#) legendás, központi szerepet játszó városa, melynek történetét [Homérosz Iliasz](#) című [eposzából](#) ismerjük. Trója ma [Törökországban](#) az [anatoliai](#) Hisszarlíkban (Hisarlık), [Çanakkale tartományban](#) található, délnyugatra a [Dardanelláktól](#), az Ida hegy lábánál. Török neve *Truva*. Később Trója helyén egy új *Iliumot* alapított [Augustus római császár](#). A város egészen [Konstantinápoly](#) alapításáig virágzott, majd a [bizánci](#) időkben lassú hanyatlásnak indult.

Az [1870-es években](#) a [német](#) amatőr [régész](#), [Heinrich Schliemann](#) kezdte feltárni a területet. Az ásások során kiderült, hogy 9 város épült egymásra az idők során, valamint a későbbi kutatások fel is borították a Schliemann által felállított rendszerezést. Egyes régészek feltételezik, hogy Trója VII/a[1] lehetett Homérosz Trójája. Bár ezt a nézetet nem minden szakember osztja, vannak olyan feltételezések, melyek szerint Trója VI-ot [Wiluşának](#) is nevezték, amelyet [hettita](#) szövegek említenek. Az *Ilion* nevet a *Wilion*-ból (Wiluşa → Wilwia → Ília-) származtatják. Ezt a teóriát az ún. [Alakşandu szerződés](#) (i. e. 13. század), egy írni kipecsét [luvi nyelven](#), valamint nevek és szokások elemzése támaszthatja alá. Wiluşa első ismert uralkodója [Kukkunniş](#) volt, ennek utódja pedig Alakşanduş, majd őt [Walmuş](#) követte.

A trójaiak történetét legendákból ismerjük. A [görög mitológia](#) szerint a trójaiak az [Anatóliában](#) található [Tróasz](#) régió Trója nevű városának lakói voltak. A város híres volt gazdagságáról, melyet a kereskedelem biztosított, a drága kelméiről és erős falairól. A trójai uralkodó családot a legendás [Zeusz](#) és [Élektra](#) fiától, [Dardanosztól](#) eredeztetik. Dardanosz a görög mítoszok szerint Árkádiából, a római történészek szerint Itáliából származik, és Kis-Ázsiából, [Szamothraké](#) szigetéről érkezett Trójába, ahol feleségül vette Trója első királyának, [Teukrosznak](#) lányát és megalapította Dardania városát (ahol később [Aineiasz](#) uralkodott). Halála után unokája, [Tróosz](#) lett az uralkodó, aki saját maga után Tróasznak nevezte el a területet, lakóit pedig trójaiaknak. Fia, [Iliosz](#) alapította Ilium (Trója) városát, melyet magáról nevezett el. Zeusz Iliosznak adományozta a [Palladiónt](#), [Athéné](#) istennő csodatévő szobrát, mely biztosította a város biztonságát. A város falait a legenda szerint [Poszeidón](#), a tenger istene, és [Apollón](#) építette [Laomedón](#) király (Iliosz fia) idején. A történet szerint Laomedón nem akarta kifizetni a munkát, ezért Poszeidón vízzel árasztotta el a területet és követelte, hogy a király áldozza fel lányát, [Hészionét](#) egy tengeri szörnynek. A területen [Apollón](#) akaratából [pestis](#) pusztított és ragadott magával sokakat. A [trójai háború](#) előtt egy generációval [Héraklész](#) elfoglalta Tróját, megölte [Laomedónt](#) és fiait, [Priamosz](#) kivételével. Priamosz király lett; uralkodása idején a [mükénéi](#) görögök foglalták el a várost az i. e. 1193-1183 között dúló trójai háborúban. Priamoszt általában egy [ékirásból](#) ismert luvi (vagy lük) személynévvel, *Pariyamuwaš*-szal azonosítják.

Az [Iliaszban](#) az [akhájok](#) a [Szkamandrosz](#) (valószínűleg a mai [Karamenderes](#)) folyó torkolatánál vertek táborot. Trója városa egy dombon feküdt. A mai maradványok mintegy tizenöt

kilométerre fekszenek a tengerparttól, de a Szkamadrosz torkolata háromezer évvel ezelőtt körülbelül öt kilométerrel bentebb feküdt, és egy olyan öbölbe folyt, amely azóta feltöltődött hordalékkal. A legújabb kutatások megmutatták, milyen is volt a korabeli Trója partvidéke, bizonyítva, hogy [Homérosz](#) leírása hiteles.

Az *Ilias* mellett az [Odüsszeiában](#) és más ókori görög művekben is találunk utalást Trójára. Az etruszk eredetű római költő, [Vergilius](#) is feldolgozta a legendát *Aeneis* című művében. A görögök és a rómaiak hittek a trójai háború megtörténtében. [Nagy Sándor](#) például i. e. 334-ben meg is látogatta a homéroszi hősök, [Akhilleusz](#) és [Patroklosz](#) állítólagos sírját. Ókori görög történetírók az i. e. 12, 13. illetve 14. századra tették a trójai háború idejét: [Eratoszthenész](#) szerint i. e. 1184-ben történt, [Hérodotosz](#) szerint i. e. 1250-ben.

Kenneth J. Dillon, a Georgetown University történésze szerint a **trójaiak eredetileg sztyeppei nép voltak, a magyarok rokonai**. Miután megtámadták és elpusztították a [hettita](#) birodalmat, birtokukba vették a [Dardanellákat](#). A trójai háború ideje alatt a görögök tengeri blokáddal akadályozták meg, hogy az európai oldalon és Lemnoszon élő trójaiak és más szkíta rokonnépek Trója segítségére siessenek. Mikor Trója elesett az európai oldalon élők északra menekültek és [Olaszországban](#) telepedtek le; később etruszok néven ismerték őket.

A város felett emelkedett az Ida hegy, ahol az Anyaisten, – közismert nevén: hettita Istanu, lydiai Kybele, Zeusz által adományozott Athéné, római Rhea (a „második” Földanya) – szobra és szentélye állott. Az Anyaisten bálványa őrizte a város és lakosainak nyugalma és szabadságát. Ezt kellett lerombolniuk a görögöknek ahhoz, hogy legyőzhessék a trójaiakat, és elfoglalhassák a várost. A kis-ázsiai Ida hegy a helyszíne számos ókori mítosznak. Innen vitte [Zeusz Ganümedészt](#) az [Olümposzra](#), itt csábította el [Aphrodité Ankhiszészt](#), itt adott életet Aphrodité [Aineiasznak](#), itt élt [Párisz](#) pásztorként, itt éltek a [nimfák](#), innen nézték a trójai háborút a [görög istenek](#). Ide menekültek az égő város lakosai, azok, akik elmenekülhettek a fejlett *indogermán* eredetű görög-dórok, a demokrácia letéteményesei, vad mészárlásából.

Trója városának elpusztítása után sokan menekültek el Kis-Ázsiából, úgy a tengeren mind a szárazföldön, a Balkánon és a Kaukázuson át Európa felé. Aeneis vezette menekülők az Ida-hegyen az Anyaistentől búcsút vettek, majd hajóra szálltak, és elindultak Nyugat felé.

A trójai Aeneis ([Aeneas](#)) hajón érkezett Karthágóba, ahol megismerkedett Didóval, akit feleségül is vett, majd vele [Itáliába](#) utazik és ott letelepedik. A trójai menekültek megalapították *Alba Longa* városát egy dombháton, az Albanus hegy alatt. Utódai itt 300 évig uralkodtak. Következett a trónon a fia Ascanius, másik nevén Iulus (vagy Julius), az etruszk „Gyula” (Zilath). Több generációval később Proca lett a király, akinek két fia harcolt a hatalomért: Numitor és Amulius. Numitor, mint elsőszülött fiú lett volna a hatalom örököse, de öccse Amulius megfosztotta őt a hatalomtól, fiát megölte, de megkímélte Numitor leányát, Rea Silviát, akit [Vesta](#) papnőjévé ([Vesta szűz](#)) tett, így elvileg nem lehetett volna gyereke. Azonban a szűzleány terhbeejtéséről maga [Mars \(etruszk Maris\) isten](#) gondoskodott („[szűznemzés](#)”), és a nász gyümölcse két kisfiú lett. Amulius tudomást szerzett az [ikrek](#) születéséről, s parancsot adott a megöletésükre. Szolgái azonban egy kosárba helyezték őket, és a Tiberis folyóra bízták. Az áradás a csecsemőket partra sodorta, ahol egy [anyafarkas](#) találta meg, s szoptatni kezdte őket, amíg Faustulus, a fejedelmi nyájak pásztora rájuk nem lert, és feleségének, Acca Laurentiának gondjára bízta. A fiúk a [Romulus](#) és Remus nevet kapták, szép nagyra is nőttek, és a Quinctiliusok és Fabiusok [törzsének](#) vezetői lettek. E két törzs segítségével Amulius letaszították a hatalomból, visszahelyezték Numitort, aki földdel ajándékozta meg őket. Itt a két [hős](#) megalapította Rómát. Az ókori rómaiak ettől a pillanattól ([Ab urbe condita](#)) számították történelmüket.

A város alapítását a korai római történetírók különböző időpontokra tették. [Fabius Pictor](#) szerint i. e. 747-ben, [Cincius Alimentus](#) szerint pedig i. e. 728-ban alapították Rómát. Az [i. e. 753. április 21-ei](#) dátumot az i. e. 1. századi tudós, Marcus [Terentius Varro](#) határozta meg, s ez vált hagyománnyá. Varro az ókori Róma egyik legnagyobb tudósa volt. Ezt az évszámot,

nem mint az Örökváros alapítását, hanem mint az urbanizációs folyamat kezdetét a modern kutatás is elfogadja, hiszen a római királyság fennállásáról árulkodó első régészeti leletek ebből az időszakból származnak: az Alba Longából érkezett első telepesek a Palatinus-hegyen feltárt kunyhómaradványok, vízgyűjtő medencék és tárgyi emlékei – a *Roma Quadrata*. (Wikipédia nyomán, saját véleményemet tükröző kiegészítésekkel)³²

A tengeri út mellett, a trójai menekültek egy része a szárazföldön indult el Európa felé. Több középkori krónika is megemlékezik róluk, és őket a keltákkal kapcsolja össze. Említésre kerül ugyanakkor, hogy Makedónia területén kettéváltak, az egyik csoport a Balkánon haladt Gallia felé, a másik meg Északra vándorolt Turchut vezetésével. Ő lett majd a turkok első királya. A turkok alatt a középkorban a szkítákat, illetve a magyarokat értették. Turchut névvel találkozunk Hérodotosznál is, a szkíták eredetmondáját megörökítő *Historia* (Történelem)³³ művében. Nála az addig ismeretlen és lakatlan (értsd: gazdátlan) területre (Kárpát-medencébe?) letelepedett szkíták első királyának neve Thargitaosz volt. Neve alapján azonosítható letelepedésének helye: a Hargita vidéke.

Dr. Selahi Diker török történész „And the Whole Earth Was Of One Language” címmel 1996-ban, illetve 1999-ben kiadott könyve, „Türk Dili'nin Beş Bin Yılı” (A török nyelv öt évezrede) című hetedik fejezetében írja, hogy az ógörögben nem ejtették ki a kezdő „h” hangot (ma sem, ezért áll „Ellas” a „Hellas” helyett), csak ha ezt egy kemény mássalhangzóhoz (T, K) kapcsolták. Így a kezdő H-hangot TH vagy X (kh) betűre cserélték fel, ami egyszerűen az „éres kilégzést” jelölte. Sőt, írásban sokszor átalakult Q betűre, ami ugyancsak a „h” hang kemény kiejtése volt. Így nyilvánvaló, hogy „Thargitaosz” király nevében, ha a görögösített végződést elhagyjuk, valójában a „Hargita” neve olvasandó.³⁴

A szkíta eredetmonda egyetlenegy nép történetét meséli, amely isteni akarat folytán három testvérnépre oszlik. Két testvérnép kiválik az ősnépből és elhagyja az őshazát, majd külön-külön letelepedik. A harmadik testvérnép pedig az ősök földjén maradt, és ott él ma is. A különválás után, a három testvérnép külön fejlődésnek indul, külön utakon járva, külön történelmet ír, de az ősi gyökereit sosem veszítette el.

Hérodotosz két eredetmonda változatot hagyott ránk.

Az első mondaváltozatban, amit a szkíták meséltek el Hérodotosznak, egy Targitausz vagy Thargitaosz nevű király fiairól szól. Thargitaosz király szülei az Égisten (Jupiter vagy klasszikus írásmóddal *Iuppiter*) és feltehetően maga a Földanya („Borysthén leánya”). Thargitaosznak három fia volt: Lipoxais, Arpoxais és Koloxais.

Egy szép napon aranytárgyak – az istenek adománya – hullottak az égből: eke, iga (járom), fokos (harc csákány) és serleg vagy kupa (kehely, csupor, csésze). A legnagyobbik fiú (Lipoxais) szaladt elsőnek oda, hogy felemelje, magához vegye őket. De mikor az égből hullott színarany tárgyakhoz közelített, tűz lobbant fel belőlük, jelezve azt, hogy az istenek nem neki szánták. Majd a második fivér (Arpoxais) akarta az istenek ajándékát megszerezni, de ő is ugyanúgy járt, mint a bátyja. Ezután a legkisebbik Thargitaosz fiú ment az égi eredetű tárgyakat fölvenni, s láss csodát, az aranytárgyak nem izztak fel többé, és Koloxais magához tudta őket venni, jelezve népének, hogy az istenek őt fogadják el királynak.

³² Wikipédia: Trója (Világháló).

³³ Hérodotosz: *Historien*, 4. könyv, 268 – 272. old., Stuttgart, 1971.

³⁴ Timaru-Kast Sándor: *A Fehérló Fiai*, 10. old., Budapest, 2008.

Ez a történet azt jelezte Thargitaosz népének, hogy ő, a legkisebb királyfi, Koloxais az, aki az istenek akaratából öröklé az apai „házat”, birtokot az őshazában, meg a királyi trónt, és maradhatott az Anyaországban. A másik két fiú népével tovaköltözött és ott külön-külön alapított magának és követőinek (népének) országot.

A második mondaváltozatban ősapaként Héraklész (Hercules) személye jelenik meg. Nyilvánvaló, hogy a görög naphérosz neve egy olyan szkíta őshős nevét helyettesíti, akit a görögök Héraklészszel azonosítottak. Vagyis, ő maga a Naphős, a Napisten. Akárcsak az első mondaváltozatban, ahol Hérodotosz Jupitert, magát Istent, teszi meg a szkíták ősnemzőjének, itt is, a második mondaváltozatban a Naphérosz (Héraklész, Zeusz fia) a szkíták ősatya. Ha még ehhez hozzátesszük, hogy Héraklész a Rodosz szigetén élő „görögök” Magar (Makar³⁵) névvel illeték, szépen kikerekedik a szkíták eredete. Josephus Flavius-nak ‘A zsidók történeté’-ből tudjuk, hogy a szkíták Magógtól, Japhet fiától származtak, ezért hívták őket az ősi időkben magogoknak, azaz „magoroknak”. A kelták Napisten neve: Mogon.

Mindkét eredetmonda változatban felelevenedik előttünk a mennyei menyegző, az aszt-rális, a mennyei ősnemzés képe. Ez az, amit Hérodotosz nem értett, és ezért nem tudta elhinni a szkítáktól – azaz első forrásból – hallott ősege eredetmagyarázatát. Az ősnemzés képét végig kísérhetjük úgy a szkíták, mint a szkíta utódnépek (magyarok, kelták, etruszkok) művészetében, freskóin, domborművein, kancsóin, halottas urnáin, nemesfémből készült dísz tárgyain stb. Az ősnemzés szkíta képe a két isteni erő egyesülését, az égi atyai fényerő ráhatását ábrázolja a földi, anyai „anyagra”. Ettől az égi (Nap) ráhatástól az Ősanya/Földanya áldott állapotba kerül, és megszüli gyermekeit, a „Föld fiait”. Ez az ősnemzés egyetlen és örökké ábrázolt motívuma az égi fényerő, a Nap, a Napisten, azaz a szellemi jellegű atyai erő (energia) ráhatása a földi, de mégis másvilági (mennyei) Ősanyára, és az anyagi jellegű Ősanya/Földanya megtermékenyítése. Ez mindkét mondaváltozatban nyomon követhető.

Atyai ágon Thargitaosz (Jupiter fia) és Héraklész (Zeusz fia) szerepeltetésével, kirajzolódik a szkíták „égi” beavatkozással történő megszületése. A két égi személy a fény, a Nap, az égi erő hatását jelenti a Földanyára. Az ősi szimbolikában az atyai őserő, az ősnemzőerő jelképe egy vegyes állatalak, egy fénylény, a Nap szimbóluma, a „griff”, a Sárkány, a magyar Turul. A keltáknál is a Sárkány idővel sólyommá „szelídül” (Matthew). A magasan repülő sólyom az Isten képe, jelképe. Ő az égi világ urának megjelenési formája.

Mindkét mondaváltozatban megjelenik az Ősanya képe, egy vízi-(BOR)-tündér (Borysthén leánya), illetve „egy félig kígyó és félig nő” képében. Ezt megtekinthetjük a magyargyerőmonostori templom külső falának egyik domborművén is. A szimbólumok világában a kígyó a Földanya jelképe. A Földanya a földi, emberi világ úrnője, akit a szkíták szarvasagancsokkal ábrázolt szarvasünnő képe olyan nagyszerűen megelevenít. Ez az ábrázolás jellemezte úgy a szkíta, mint a szkíta utódnépek (magyarok, kelták, etruszkok) művészetét.

A Földanya és a Turul (griff/sárkány) szerelmes egybekelése, a két másvilági, azaz mennyei erő egybeolvadása jelzi azt a pillanatot mikor a szkíták – isteni sugallatra, égi beavatkozással – megfogantatnak, mint a Földanya fiai. Ez az ősnemzés képe: a griff és a gyöngéden, szerelemesen hátra tekintő szarvasagancsos szarvasünnő szeretkezése.³⁶ A Turul (griff/sárkány) a felső, mennyei fényerő, az ősnemzőerő, melynek ráhatása áldott állapotba hozta a Szarvasünnő/Fehérlő-ősanyát. Az így megtermékenyített Földanya megszüli gyermekeit, a „Fehérlő fiait” vagy a „Föld(anya) fiait”. A német *Pia Steinbauer* a „Die Magyaren und das ungarische Reich” című írásában (1995) állítja a magyarokról, hogy: *A nevük, Magyarok (a „Föld Fiai”),*

³⁵ Görög: makariosz – magyarul „áldott, boldog szerencsés, gazdag”.

³⁶ Nagyszentmiklósi kincs, 2. számú korszak képe (amit egyesek „állatküzdelmi” jelenetnek hisznek).

máig fenmaradt, mint a Hungarok megnevezése – „*Sogar ihr Name, Magyaren (Söhne der Erde), hat sich bis heute als Bezeichnung für die Ungaren erhalten.*” – a „magyar” népnév értelme tehát: a „Föld Fiai” (Söhne der Erde).³⁷

A második mondaváltozat szerint ezeket a fiukat (Héraklész fiait) úgy hívják, hogy Agathyrzszosz, Gélonosz és Skythesz. Az ősi haza fejedelmének kiválasztása megtörténik itt is, de itt az atya, Héraklész, feltehetően visszacsapó (reflex-)íját kell kifeszítsék, illetve az övét kell ügyesen feltegyék. A mondából ismeretes, hogy ezen a szíjon aranycsésze lógott, és ennek emlékére – írja Hérodotosz – a szkíták mindig is övükre egy csészét aggattak. A székelyek még ma is ezt teszik. Természetesen ebben a mondaváltozatban is a legkisebbik fiú a legerősebb és a legügyesebb, s ő maradhat az őshazában, az Ősanya (Földanya) oltalma alatt. A legkisebbik fiú neve itt Skythesz, ezért íjfestítő népét a görögök „szkítáknak” nevezik. (Emlékeztetőül: az első mondaváltozatban ugyanannak a népnek a neve „szkolot”, amit az ógörög „skolt” nyílhegy szavából származtatnak). A szkíta, tehát ugyanaz a nép, mint a skolot > szkolosz > siculus > székely nép, és a két népnév felcserélhető, sőt a két népnév változtatja is egymást, még a középkori krónikákban is.

Nyilvánvaló, tehát, hogy a szkíta eredetmonda görög változatában Hargita három fia elvesztette már valódi nevét, amit felcserélt az általuk vezérelt nép neve. Így tehát érthető, hogy a legnagyobbik fiú az agathyrszek, a második a gélonok, míg a harmadik az őshazában maradt szkíták/székelyek fejedelme. S mivel a szkíták a legkisebbik Hargita-fiú népe voltak, őröle „származtak”, ők magukat a világ legfiatalabb népének tekintették (Hérodotosz). A két nagyobbik fivér kiköltözik követőivel (népével) az őshazából.

Lipoxais a legnagyobbik (legidősebb) fiú az agathyrszek (aga-thyrz = aga-törzs) ősatyja, ami miatt a második mondaváltozatban Agathyrzszosz a neve. Az agathyrszekről tudjuk, hogy régészetileg is igazoltan Erdélyben éltek, a középső és az alsó Maros mentén, egészen a Tiszáig, tehát a Hargitától, a Székelyföldről nyugatra. Az i. e. 4. században – a régészeti anyag tanúsága szerint – az agathyrszek végképp eltűnnek Magyarországról. Nyomuk vész. Ugyanakkor i. e. (1200)-800-400-ban „ómagyarországi” Etrúriába és a Pó völgyébe történő kivándorlásokról számol be a régészet (*Mesterházy*).³⁸

Mario Alinei „Ősi kapocs” című könyvében hasonló kirajzást feltételez a Kárpá-medencéből az észak- és közép-itáliai etruszk vidékekre. Ismeretes a Kárpát-medencei kisugárzás úgy az ősvillanovai (késői bronz-, korai vaskor átmeneti szakaszában) mint a Villanova-kultúrára (vaskor), mikor végbemegy az etruszk vidékek „keletiesítése” (orientalization), és megjelenik itt is a kurgános temetkezés (i. e. 7. század). „*Ekkor alakul a toszkán 'etruszkká'.* (...) *Az idevezető átalakulási folyamat igen gyors.* (...) *Ezekben a századokban a késő őstörténet törzsi közösségének átalakulása etruszk állammá rendkívül meghatározó a közép-itáliai területeken.*” (Alinei, 2005)³⁹

Az etruszk kronológiáról olvashatunk *Marcella Vasconi* „*Legenda degli etruschi (una civiltà spirituale, misteriosa)*” című könyvében. Az olasz történész azt írja, hogy igazoltan etruszk jelenléttel az i. e. 8. század végétől, a 7. század elejétől lehet számolni. Ekkor kivirágzik

³⁷ Steinbauer, Pia: Die Magyaren und das ungarische Reich, Ingelheimer Zeitung (1995. április 28.).

³⁸ Mesterházy Zsolt: Honfoglalások kora (i.e. 2200 – Kr.u. 1250), 115. old.

³⁹ Alinei, Mario: Ősi kapocs (A magyar-etruszk nyelvrokonság), 424. old.

az a különös és egyedülállóan gyönyörű, keleties jellegű etruszk civilizáció, s ez a folyamat robbanásszerűen, minden előzmény nélkül megy végbe. (Vasconi, 1998)⁴⁰

Az etruszkokat a görögök „thyrsenoi”-nak hívták. Ebből a görög elnevezésből lett a latin „tursci” > „etrusci” > „tusci” népnév, illetve a Toscana / az olasz Toscana, az etruszkok országának a neve, valamint a „tirreni” népnév, Tirrénia (vidék) és a „Tirrén-tenger” neve.

A görög THYRS-(en)- szógyök azonos az ugyancsak görög (aga)-THYRS- szógyökkel. Az előbbi népnév az utóbbinak lehetett „modernebb” változata. Az agathyrszek áttelepednek az olasz félszigetre, és etruszkká válnak: az (aga-)thyrszból – thyrszén lett. Az ógörög *thyrszosz* (ág, csira) és az ebből eredő latin *thyrsus* (olasz *torso*) magyarul tartóoszlopot, pillért, törzset jelent, de még fatörzset meg torzsát is.

Arpoxais a gelonok ősatyja, ezért a második mondaváltozat még Gelonosznak is nevezi. A gélonokról keveset tudunk. Én a gelon népnévben a gael, „kelen” (lásd: Kelenföld), vagyis a gel / gall / galata / kelta népnevet vélem kiolvasni.

Koloxaisz, pedig, az a harmadik fiú, aki az anyja földjét, születési helyét (Anyország), illetve az atyja országát öröklő, Hargita ősi földjét. Mellékneve alapján – írja Hérodotosz – népét Skolotoknak hívták. A skolotok/szkolozok neve, mint említettem, közel áll a latin „siculus”-hoz, a székelyek középkori nevéhez. Így ezért nyilvánvaló, hogy Hérodotosz a szkolozok (skolotok) alatt a ma is a Hargita földjén élő székelyeket érthette.

Az ótörökben KAL- az, aki hátra marad – vö. kelta, ír CÚL *hát*, CÚL-igh *hátrálni*, *viszszavonulni*, magyar KULL-og: *lassan bandukol*, *vonakodva megy*, *nagyon lemarad*.

Tehát, KÁL (magyar Kál – ír Cael, Caelan *erős harcos, főnök*), a kelta Kai, vels Cai, illetve az Arthur legendakörből ismert Sir Kay, az etruszkból származó latin Caius (Gaius), és a magyar Kál (lásd: a 10. század első felében élő Kál harka⁴¹, Bulcsú harka apja és a Kál nemzetség névadója) annak a fiúnak a neve, aki az apai birtokot öröklő, a család háztűzét hivatott volt őrizni, már kicsi korától fogva, amikor bátyai apjukkal kilovagoltak vadászni. Háborúban vonulás esetén, ő volt a hátvéd, aki a hont, a szülőföldet, az őshazát megvédte.

Thargitaosz táltoskirály, Anyaisten (Földanya, szarvasünő) és Atyaisten (Nap, sólyomoroszlán griff, sárkány, Turul) mennyei menyegzőjéből született fia nevében a Hargita nevével lehet gyanítani, annak a Hargita hegynek nevével, amely hegy a Székelyföld kellős közepén áll, a szkíták, székelyek, magyarok lelkében a Világközepén.

Hargita a székelyek „szenthegye”. Ide a Szenthegyre estek az égből az istenek ajándékai, az a négy aranytárgy: eke, iga (járom), kétélű harci fejsze (csatabárd vagy fokos) és serleg vagy kehely (kupa, csésze vagy csupor), amely ereklyét a szkíta királyok legjobban őrizték, és nagy becsben tartották. Évenként nagy ünnepségek keretében, áldozatokkal látogatják ezeket meg, hogy részükön maradjanak – olvashatjuk Hérodotosznál. (Télfy)⁴²

⁴⁰ Vasconi, Marcella: La leggenda degli etruschi (una civiltà spirituale, misteriosa), 8-9. old.

⁴¹ Wikipédia: Kál harka (Györffy György: István király és műve könyve nyomán).

⁴² Télfy János: A magyarok őstörténete, 13-17 old.

A szenthegy eszméje az irániaknál is nyomon követhető: neve Hara. A Hara-hegység a világ közepén áll. Maga „Hercules” nevének eredeti alakja Hari-cul-es volt, s ennek jelentése a „Hari faj, klán vezetője („cul” = gyulája)” volt.⁴³

Minden nép számára az a hely, ahol megszületik vagy ősei megszületnek, főleg, ha ez, mint a szkíták esetében, isteni akaratból, isteni beavatkozással történik, az a hely a Világközepe. A székelyek számára a Világközepe a Hargita, a székely Szenthegy.

A szkíta eredetmondában nem véletlenül születtek meg ezek a nevek, nem véletlenül KÁL vagy KOLOS az, aki az istenek akaratából az ősi Hargita földjének a fejedelme lett, és uralkodott népe, a székelyek felett, őrizte a székelyek ősi földjét. Ezen vidék fővárosának a neve is ezt igazolja: Kolozsvár.

Tehát, még egyszer: az ősök földjén, az öreg Hargita táltoskirály birodalmát, mint egy magyar népmesében, a harmadik, a legkisebbik és legügyesebb, ezért uralkodásra született fia, Kál (Koloxais) örökölte, míg bátyai, Lipoxais és Arpoxais, az ősi hagyomány szerint, az istenek akaratából, népükkel továbbköltöztek. Lényeges kérdés az, hogy ki volt a két nagyobbik fivér, kik voltak az általuk alapított, vezetett „népek”, és ezek hová költöztek, amikor elhagyták az őshazát. Erre az izgalmas kérdésekre, részben, már megpróbáltunk válaszolni, a második fiú (Arpoxaisz) és népe, a gelonok – gaelek, kelenek, kelták – történetével foglalkozó korábbi tanulmányunkban: [A kelták, a Nyugat magyarjai](#).⁴⁴

Kíséreljük meg most a legidősebb Hargita fiú, Lipoxais, és népe – az agathyrsek – történelmét megvizsgálni. Thargitaosz, összkíta királynak, akinek földjére aranytárgyak hullottak az égből, három fia volt. Lipoxais volt a legnagyobb fivér, aki az agathyrsek mondabeli első fejedelme lehetett. Emiatt Hérodotosz őt az általa közölt második (görög) mondaváltozatban Agathyrssosz néven említi.

A hegyektől közrefogott Erdélyi-medence változatos őskori története nem választható el a szomszédos területektől. A Szamos, Maros és Olt völgye kereskedők és szállásterületet kereső népek megszokott útvonalára. Az első jelentősebb művelődés a Körös-kultúra. Ezt anatóliai eredetűnek tekintik, vagy legalábbis Kis-Ázsiából a Balkánon (Starčevo) érkező néppel hozzák gyakran kapcsolatba vagy talán, az itteni őshonos lakóságra ható, művelődési ráhatások azok, melyek elindítják és megalapozzák, Erdély-szerte egységes képet mutató a Körös-kultúra kialakulását. Az európai újkőkor legkorábbi műveltsége a Körös-kultúra, amely kialakulását i. e. 7000 körülre teszik. Az egész Kárpát-medencét egységesen magába foglaló műveltség területe kiterjedt ezen túlra is, Moldvába a Szeretig, a mai csángó földre, Havasalföldre a Szörény-Argyas vidékére (ahol még a 15. században is éltek őshonos magyarok – véletlenül?), valamint a Balkánra, a mai Szerbia és Makedónia területére. Felesleges arról töprengeni, vajon a helyi őslakosság képes volt-e fejlődni, létrehozni az egész Kárpát-medencét egyesítő Körös-kultúrát, bár ez a logikusabb, a leginkább elképzelhető elmélet, vagy anatóliai telepések nagyszámú fo-

⁴³ Grandpierre K. Endre: Attila és a hunok, 62. old. (> Metcalfé, C.T.: The Rajput Tribes, 1982, I. 38.).

⁴⁴ [Alapvetés. Tanulmányok a magyar eredetről és következményeiről. Oktatási segédkönyv II.](#) Acta Historica Hungarica Turiciensia XXXI. évfolyam 5. szám (2016), pp. 1132-1190.

lyamatos beköltözése eredményezte (okozta?) ezt az egységesítést, mivel abban a korban feltehetően rokon népek lakták mindkét vidéket. Az ide-odaköltözés minden korban, minden nép esetében megfigyelhető, az „Anyahonból” el, majd pár század múlva visszafelé is. Ezt végigkövethetjük úgy a szkíták (magyarok), mint a kelták esetében is. A magyar krónika több beköltözésről tud a Kárpát-medencébe, de minden egyes „honfoglaló” itt olyan lakosságot talált, amely ugyanolyan nyelvet beszélt, mint az újonnan érkezettek (Tárh-i Üngürüs). A Körös-kultúra hatására alakult ki Közép- és Kelet-Európába az ún. (alföldi) vonaldíszes kerámia műveltsége. A vonaldíszes kerámia (csatabárd, harci csákány, fokos) műveltsége elterjedt Belgiumtól a Dnyeszterig (az egész kelta-szkíta vidéken), és létezése a középső neolitikum közel egészét kitölti. Ez lehetett a már említett „Thargitaosz/Hargita király kora”.

Egy rövid átmeneti szakasz után, a középső neolitikumban megszűnik a korai új-kőkort jellemző egység. A Kárpát-medencében Erdély egykor egységes művelődési képe is három részre bomlik:

1. A Maros középső folyása mentén, a Déli-Kárpátok és az Érchegység között, keleten Fogarasig a Tordos-kultúra (és népe);
2. A Szamos mentén a Délkelet-Alföldön elterjedt a Szakálhát-kultúra (és népe), kolozsvári központtal (már a körös-művelődés idejében létező Bácsstorok);
3. Délkelet Erdélyben, északnyugaton a Mezőségig, a vonaldíszes–csatabárd kultúra (és népe) jelenik meg, párhuzamosan az etelközi vidékkel.

Már ebben a korai szakaszban is körvonalazódik az *őserdélyiek* (összkíták) három testvérnépre (kultúrkörre) való tagozódása.

A Tordos(-Vinča) kultúra i. e. 5500 körül jött létre, és magába foglalta Dél-Erdélyt és a mai Bánságot, a Maros-Tisza-Duna-Kárpátok vidékét, valamint kiterjedt a Balkánra is, Kelet-Bulgária és Nyugat-Szerbia területére, szigorúan a régi Körös-kultúra határai között. Ez is azt bizonyítja, hogy a helybeli őshonos lakosság fejlődésének eredményeként születhetett meg a Tordos-kultúra, és nem egy „beköltözés” eredményezte ennek létrejöttét.

A dél-erdélyi Tordos-kultúra területén külön említést érdemelnek a közismert piktografikus táblácskák, melyek Alsó-Tatárlakán kerültek napvilágra (1961), és amelyek meglepően hasonlítanak protoelámi és protosumér (a sumérokat megelőző) darabokhoz. A két terület közötti kapcsolat azért is érdekes, mert a bizonyítottan írott értelmes szöveget, írásjeleket tartalmazó tatárlaki korong és táblácskák, jó ezer évvel megelőzik a mezopotámiai írás „feltalálását”. *A tatárlaki táblák – mivel kétségtelenül írottak – lehetővé tették, hogy a Vinča-Tordos-kultúra agyagemlékein lévő jelek egy részét, mint korábban is gyanították, írásjeleknek tartjuk. A Maros mentén így valamikor 4000 körül kísérletet tettek az írás bevezetésére, ami önmagában is sokat jelent. Azt is, hogy valami egyszerű, szentélyközpontra épülő kvázi-államiságról számoljunk ezen a vidéken... (Makkai / Mócsy)⁴⁵*

A késő-neolitikum és a rézkor átmeneti szakaszában jól kirajzolódik Erdélyben, a Hargita körül egymásba fonódó hármas műveltségi terület: a dél-erdélyi csoport, az északnyugati irányban terjeszkedő Tiszapolgár, és ezt felváltó Bodrogkeresztúr népe, valamint a Délkelet-

---

⁴⁵ Makkai L. / Mócsy A.: Erdély története, I. kötet, 17. old.

Erdélyben és Etelközben virágzó (Erősd-)Kukutyin-Tripolje-műveltség. Erősdön i. e. 5500 körül már többhelyiségű, központi kályhával ellátott kőházakban laktak. Ilyen házakat építettek később az etruszok is az itáliai Toszkánában.

Érdekessége a korszaknak az, hogy ha térképre vetítjük a három kultúrkör telepeit, akkor pontosan a Hargita vidékén érintkeznek egymással. A déli-erdélyi népcsoport halottait – elsőként Európában – elhamvasztja, pontosabban bevezeti a hamvasztásos, urnás temetkezés szokását. A korai időszak sírhalmai alatt még bőven találkozunk csontvázakkal. Egyre több fegyver is bekerül a sírokba az elhunyt mellé: laposbalták, balták, török (Kálnok).

Agathyrszek

Legkésőbb i. e. 1200-tól számolhatunk az agathyrszekkel Délnyugat-Erdélyben, a Maros középső folyása, a Küküllők vidékétől Fogarasig, illetve nyugaton le a Nagyalpözdögig: ez lehetett a Lipoxaisz-népe (Gáva-kultúra népe). A hallottaikat, mint a belőlük kifejlődő etruszok, elhamvasztva, urnában elásó Gáva-kultúra népe, a késő bronzkor végén egyre nagyobb területet kerített birtokába. Telepeiket-temetőiket Erdélyen kívül megtaláljuk a Bánságban és a Tiszántúlon, az előbb említett Tordos-kultúra vidékén, ennek egyenes folytatásaként. Hérodotosz úgy tudja, hogy a Maros az agathyrszektől folyva ömlik a Dunába. Főként szarvasmarhát tartanak, jelentős lóállományuk van. Telepeik között erődített is előfordul, lakásaik talpas vagy boronaházak, ovális vagy négyszögletes, földbe süllyesztett kunyhók, amelyek közepén tapasztott tűzhely van.

Megjelenésükkel a történelem színpadán, felvirágzik az Érchegység környékének bronzművészete. Szinte minden eszköz, szerszám és ékszer bronzból készül: fejszék, sarlók, kardok, lándzsák, övek, tűk, bográcsok (Ispánlaka, Felsőmarosújvár, Nagysink, Marosfalu környékén találtak leleteket). E korszakban nem számolhatunk olyan jelentőségű népmozgásokkal, amelyek a népesség zömének kicserélődéséhez vezethettek volna. A Kárpátoktól délre, Havasalföldön és Észak-Bulgáriában is olyan népesség lakik e korban, amely anyagi kultúrájának maradványaiból ítélve, az erdélyi agathyrszek képviselte Gáva-kultúra népéhez hasonló nyelvet beszélhetett. (Makkai/Mócsy)⁴⁶

Az Agathyrsok legelpuhultabb férfiak s többnyire aranyos ruhában járnak. A nőkkel közösen élnek, hogy rokonaik legyenek egymásnak, s mindnyájan egy családot képezvén ne viseltessenek egymáshoz se irigylettel se gyűlölettel. A többi szokásaik hasonlítanak a Thrákokéihez. – állítja Hérodotosz. (Télfy)⁴⁷

Hasonlóan vélekedtek az etruszokról is a régi történészek, krónikások.

Másrészt az agathyrszek a szkíta neurok szomszédai. Maga Hérodotosz írta róluk: *A Neurok scytha szokásokkal élnek. Egy nemzedékkel Dariusz hadjárata (6. század vége) előtt kényszerültek kígyók miatt elhagyni az egész országot; mivel országuk sok kígyót hozott elő*

⁴⁶ Makkai L. / Mócsy A.: Erdély története, I. kötet, 27-28. old.

⁴⁷ Télfy János: Magyarok őstörténete, 39. old.

(lásd: a kígyók a Földanya/Ősanya jelképe!) s még többen csaptak rájuk a fölöttök lévő pusztákból, úgyszólván szorongattatva elhagyták földjeiket és a Budinokhoz költöztek.⁴⁸

A neurokról írja *Diker* török történész, hogy nevükben az elgörögösített „on-o(g)uri” vagyis onogur (ejtsd: onour), a „tíz-nyílhegy” (tíz-törzs) népét kell érteni, a magyarok elődeit. A neurok fölött laktak az ugyancsak szkíta eredetű gelonok (gélek, gallok, kelták).

Időszámításunk előtt 800 körül észlelnek a régészek egy nagyobb kiáramlási hullámot, az első nagyobb kivándorlást a Kárpát-medencéből Észak-Itáliába. Ezzel a folyamattal párhuzamosan létrejön Bologna környékén az ún. Villanova-műveltség. A korszakot jellemzi a hamvasztás és az urnás temetkezés. A sírkamrában egy kőlocára lefektettek egy bábút, ami a halottat képviselte, és melléje helyezték az elhunyt hamvait tartalmazó halottas urnát. A bábuk mindig kelet-nyugat irányban feküdtek, a fejet nyugat felé helyezve (baratti leletek).

A vaskor elején a Kárpát-medence tájáról egy újabb „honfoglaló” hullámmal benépesedik a mai Toscana területe. Ezzel elkezdődik Itália etruszk-korszaka.

Ugyanekkor Erdélyben, az agathyrszek i. e. 500 körül még terjeszkednek, jellegzetes agathyrsz telepek jelennek meg az Alföld keleti felén (Ártánd). A Kárpátokon belül és kívül elterjedt fémmunkákból (tükrök, tegezzárak stb) azt is tudjuk, hogy továbbra is ők látják el a szomszéd vidékeket (néha távolabbi területeket is) közkedvelt szkíta tárgyakkal. Hérodotosz megemlíti egyik korabeli királyukat is, Szpargapeithészt.⁴⁹ Mégis úgy tűnik, hogy szép lassan elhagyják a Kárpát-medencét. A 4. században – a régészeti anyag tanúsága szerint – nincs többé temetkezés az agathyrsz temetőikben. Úgy látszik, mintha magukra hagyván halottaikat, szinte maradéktalanul elvándoroltak volna. Észak-Erdélyben ugyanakkor felszaporodnak a kelta leletek. A korai kelta stílusú leletek, amelyeket az erdélyi La Tène-anyag többségétől (visszaköltözési hullám) eltérően helybeli kelták hagyatékának tarthatunk, jellemző módon az Érchegység közelében (Nagyenyed) és a Sajó, Nagy-Szamos vidékén kerültek napvilágra. A későbbiekben a rómaiak által „dákoknak” nevezett erdélyi népcsoportot, Cunliffe nyomán egy szkíta-kelta keverék népnek kell tekintenünk.

Egészen az i. e. 400-as évekig, folyamatosan tart az agathyrszek fokozatos elvándorlása a Kárpát-medencéből: lezárul Erdély „kiürítése”. (Mesterházy)⁵⁰

Sztephanosz Büzantiosz szerint [Peiszandrosz a Larandinosz](#) nevüket [Dionüszosz](#), görög istenség jellegzetes kellékével, botjával (thürszosz: τυρσοϋ) kapcsolta össze. Érdekes kapcsolat adódik ebből a *thürszosz* szó hallatán. A Dionüszoszi ünnepségek és mulatságok alkalmával a menádok, a bor istenének vidám női kísérői (bacchánsnők), ezzel a szőlőlevelekkel kidíszített bottal védekeztek, azaz távol tartották magukat az ittas, de rámenős szatíroktól. Hivatalosan a szó ismeretlen eredetű, és nem vezethető le az ógörögből. No, de ezt a szót ismerjük mi magyarok is: *torzsalkodik*, ami az ómagyar *torzan*, *torzad* (ellenkezik, szembeszáll) szóból származik. Ezt megtaláljuk a mongol nyelvben is: *terszeldő* (< *tersz* ellenkező oldal). Tehát: ógörög thürsz-

⁴⁸ Tély János: Magyarok őstörténete, 39-40. old.

⁴⁹ Makkai L. / Mócsy A.: Erdély története, I. kötet, 30. old.

⁵⁰ Mesterházy Zsolt: Ó-Magyarországi (Kárpát-medencei) bevándorlások Etrúriába. (ZMTE, 2002, 71-77. old.).

osz (thürsz-osz) ⇔ ómagyar torz-an, torz-ad. Vasmer iráni nyelvekből igyekezett levezetni nevüket: *aghá* (gonosz), **dars* (megjelenés, külső)⁵¹. Az *agathürsz* név jelentése ezek szerint *gonosz külsejűek*. Iráni nyelvből? Miért éppen iráni? Ja, mert ezt parancsolja a dogma...

Semmilyen bizonyíték nincs arról, hogy a szkíták, és egyben az agathürszek egy iráni nyelvet beszéltek volna. Ez a dogma közmegegyezéses alapon születet meg: *A szkíták nyelvét a szakemberek többsége – közmegegyezéssel – az indoeurópai nyelvcsaládba, az indoíráni nyelvek csoportjába, a kelet-iráni nyelvek közé sorolja* (Wikipédia)⁵². Ahogyan már Napoleon Bonaparte is megfogalmazta: *A történelemírás az a hazugságyűjtemény, amelyen többnyire mindenki egyetért*. Vasmer meghatározása már azért is egy dölyfös hülyeség, mert az agathürszokat a gyönyörű és fényűző, arannyal díszített ruházat, illetve az arany és az ezüst ékszerek viselete, valamint a szeretet, a jámborság és a harc megvetése jellemezte (Hérodotosz). Hát, Vasmer is csak írni szokott, olvasni már nem.

[Fischer Károly Antal](#) szövejtése szerint a népnév értelme: *aga-törzs*. Szóba kerül olykor még velük kapcsolatban a [thüsszagetai](#) (θυσσαγεται) név – Valerius Flaccus *Argonautica* című művében *thysagetae* – is. Az említett nép, bizonyára szkíta, amely a kelet-európai pusztá keleti felében, Hérodotosz szerint a Hürgisz (Υργις) vagy Szürgisz (Συργις: [Donyec](#)), a Tanaisz (Ταναϊς: [Don](#)), az Oarosz (Οαρος: [Volga](#)) és a Lükosz (Λυκος: az [Urál](#)) folyók által körülhatárolt vidéken lakott. (Wikipédia, kis módosításokkal)⁵³

A thüsszageták (thürszageták – görög hallás szerint lejegyzett név) a kelet-európai szkíta népeket képviselték. Hérodotosz tudósítása szerint az Ural folyó és a Donyec között elterülő pusztát birtokolták. Vékony Gábor szerint a thüsszageták – talán obi-ugorok – a Középső-Urál keleti oldalán élő isszedonok nyugati szomszédai voltak. A thüsszagetákkal egy területen osztoztak, valószínűleg a Káma mentén laktak a *iürkák*, akiket talán a magyarokkal lehet azonosítani. A iürkák Harmatta János szerint is „ősmagyarok” voltak. (Wikipédia)⁵⁴

A iürkák a királyi szkíták egyik, az ősi lakóhelyen visszamaradt, vagy oda visszavándorolt csoportja volt. Hérodotosz szerint az i. e. 5. században a Déli-Urál vidéken laktak, a budinok, ill. a thüsszageták szomszédságában. Nevük Plinius munkájában *tyrcae*, Pomponius Mela művében *turcae* alakban szerepel. A görögös *iürkai* nevet a görög ióta (ι) és a tau (τ) betűképeinek hasonlósága okán olvasták *türkai* alakban, s ültették át latinra. (Wikipédia)⁵⁵

Összegezve: A királyi szkíták egyik része voltak a középkorban turkoknak nevezett ősmagyarok. A középkori frank krónikák szerint Turchut a szkíták első királya. Ő pedig az a Thargitaosz, aki az első szkíta király volt az „új hazában” Hérodotosz „Historia” művében.

Etruszkok

Az etruszkok eredetével kapcsolatban megállapítható, hogy valamikor Trója eleste után az i. e. 12-11. században Itáliába érkeztek a trójai menekültek (Aeneis mondája). Ők voltak a Kis-Ázsiából származó Hérodotosz említette „lydiai” ősetruszkok vagy „elő-etruszkok”. Ők magukkal hozták ősi nyelvüket, mely a szkíta egyik változata lehetett, ősi írásukat, amely megegyezett vagy hasonlított a pelaszgok (Limnosz-szigeti rováslelet) írással, és amelyet az ógörögök is átvettek, vagy örököltek. Ide az elő-etruszkok vidékére érkeztek az i. e. 9-6. századokban folyamatosan betelepülő Kárpát-medencei eredetű agathürszekből lett etruszkok. Ekkor lett a „toszkánból” etruszk (Alinei).

⁵¹ Vasmer, Max: Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven, I. Die Iranier in Südrubland, Leipzig, 1923. (Wikipedia) – a szerző Szent-Péterváron született „Rußlanddeutsche” (oroszoszági német), és szlávista.

⁵² Wikipédia: Szkíták (Világháló).

⁵³ Wikipédia: Agathürszök (Világháló).

⁵⁴ Wikipédia: Thüsszageták (Világháló).

⁵⁵ Wikipédia: Iürkák (Világháló).

Párhuzamosan azzal a folyamattal, ahogyan az agathyrszok kiürítik erdélyi telepeiket, megjelennek az olasz félsziget északi vidékein az etruszkok. Vagyis az aga-THYRSZ népéből, ami Hérodotosz szerint egy görög népnév (lásd: ógörög *thyrszosz* ág, csira > latin *thyrsus* tartóoszlop, pillér, törzs; torzsa, fatörzs > olasz *torso* törzs; torzsa), görög elnevezésük szerint: THYRSZ-en népe lett.

A történelemírás eleinte az etruszkokat, Itália őshonos népének tartotta, akit a csodálatos indogermán rómaiak le kellett, hogy győzzenek, hisz már akkor is tudták jól, hogy:
„*Aki a múltat uralja, uralja a jövőt is. Aki a jelent uralja, uralja a múltat is.*” (Murphy)⁵⁶.

Később majd, ezt a, még Augustus császár bértollnoka (Halikarnasszoszi Dionüsziosz) által kitalált, de mára már tarthatatlan elméletet, felcserélte a Kis-Ázsiából való bevándorolás gondolata (Hérodotosz). Tény, hogy az etruszkokat is foglalkoztatta a trójai háború, s ennek a kimenetele. Több etruszk műtárgy központi motívuma a trójai háború, és nem valószínű, hogy a csodálatos görög műveltség (mert „indogermán”) mindent lenyűgöző hatására keletkezett. Egy ilyen jellegű ábrázolást láthatunk a tarquiniai tömbtemető egyik sírkamrájának, az ún. bikák kamrája középső falának freskóján: A freskó központi jelenete egy olyan történetet ábrázol, amely úgy tűnik, hogy több vázafestő is választott a késő i. e. 6. század Etruriájában. Ez Troilos tőrbeccsalását ábrázolja, ahogyan őt Achilles kelepcébe csalja – ez a trójai háború egyik alfejezete, amit maga az Iliász nem is említ, de más feljegyzésekből ismert volt. Egy jóslás szerint Trója addig nem eshet el, amíg Troilos, Trója Priamos királyának legkisebb fia, életben van. Ezért Achilles megtervezi megölését. A kép a kelepcébe csalást ábrázolja: Achilles lesben áll a kút mögött, ahova a fiú (Troilos) lovait hozta itatni. (Spivey)⁵⁷

A trójaiak vesztét, a monda szerint, a lovak imádata okozta. Gyalogos hadsereggel érkező görögök ezt nagyon jól tudták, és ezért Achilles javaslatára, a Falóval ajándékozzák meg a trójaiakat. Így csellel meghódították a „bűnös” várost, Tróját, s végül lemészárolják a védetlen lakosságát és felégetik büszke várát. Innen menekültek áradata indul a Kárpát-medence felé is, egy kisebb része hajóra száll, és Itália felé veszi útját.

A Kárpát-medencébe érkezett Paris felépíti várát a Pilisben, a Szikan hegy tetején – „*Ezt a paradicsomi vidéket ő [Páris] azonnal megkedvelte, és megparancsolta, hogy a Szikan hegy tetejére egy hatalmas várat építsenek.*” (Tárh-i Üngürüs)⁵⁸

Őt, a Kárpát-medencébe érkezett trójai menekültek vezérét a frank krónikák Turchutnak nevezik. A trójai menekültek a Kárpát-medencei rokonaiknál kerestek, és találtak védelmet. Egyébként ismeretes, hogy a trójaiak mellett a hódító görögök ellen hadba szálltak mind szkíták voltak, mint a trákok, és a többi kisebb kisázsiai rokonnép.

Az etruszkok a „titkok népe” – írja róluk Hankó Ildikó a Magyar Demokratában:⁵⁹
Az ókori kultúrák létrehozói gyakran kerülnek a figyelem középpontjába. Különösen azok, amelyeknek eredetét és eltűnését máig homály fedi... Az Appennin-félsziget északi részén letelepedett etruszkok eredetéről már az ókorban is sokféle legenda keringett...

Hamis az a tétel, miszerint az etruszkok kihaltak, eltűntek volna. Ma is élnek még (romanizált) etruszk népmaradványok az Alpokban. Nevük: rétorománok.

⁵⁶ Murphy törvényei.

⁵⁷ Spivey, Nigel: Etruscan Art, 72-75. old.

⁵⁸ Tedzsüman, Mahmúd: Tárh-i Üngürüs / Madzsar Tárihi (avagy A Magyarok története).

⁵⁹ Hankó Ildikó: Titok népe, Magyar Demokrata, IX. évf. 43. szám, 2005. október 27

Ezt alapul véve, illetve a raeti Alpok etruszk lakóira és az ott talált feliratokra alapozva, a mai történelemírás azt véli valósnak, hogy Etruria népe az ősrégi időkben északról, az Alpokon át vándorolt Itália földjére. A régészet által a hetvenes évek óta kidolgozott nagyszámú megállapítás közül az egyik alapvető fontosságú az, hogy az etruszkok ősei az ún. villanovaiak, akik a Kárpát-medence területéről származtak. E fontos felfedezés az amerikai Hugh Hencken régésznek köszönhető. Megállapítását a későbbi kutatások megerősítették. Az áttelepedésre két utat feltételeznek a történészek: az egyik szárazúton, az Alpokon át ereszkedtek be a Pó völgyébe, majd Bologna (etruszk: Felsina) vidékére; a másik feltételezett út a tengeren, az Adrián keresztül zajlott. Egyes hajók megkerülték az olasz félszigetet, és Latiumban, illetve Toszkánában értek partot (Hencken). Mario Alinei is, az etruszkok a Kárpát-medencei eredete mellett tör lándzsát.

Alinei, az etruszk kutatás kiváló tudósa, és a magyar-etruszk rokonság megalapozója, azt is feltételezi, hogy az „etruschi” népnév: e-truschi (> tusci) a turchi (turkok) szkíta törzs nevével rokonítható. Vagyis – vallja az olasz kutató – (hogy az etruszkok „turk” neve) nem előzi-e meg az altáji vagy török eredetű törzsi nevek hosszú sorát, melyeket a történelem folyamán a magyaroknak adtak: magyarok, avarok, törökök, baskirok, hunok. (Alinei)⁶⁰

Augustus császár írnoka Halikarnasszoszi Dionüsziosz nevéhez kötődik az az elmélet miszerint az etruszkok Itáliában ősi nép, amire majd diadalmasan rátelepednek a felsőbbrendű rómaiak. Első könyvében, az *Antik Rómaiak* öt fejezetet szentelt annak, hogy megdöntse az addig közismert tényt, a nép ajkán élő ősi hagyományt, a „betelepülő” (honfoglaló) etruszkokról. *Ismeretei az etruszk valóságról igen csekélyek, legfőbb – egyébként mosolyogni való – bizonyítéka, hogy népük neve Rasena volt. Sajnos, az un. pre-indoeurópai, más néven mediterrán szubsztrátum vallóinak közkedvelt elméletéről van szó. Ez ma Renfrew követői közt ismét nagy népszerűségnek örvend, hiszen az indoeurópai népeknek a neolitikumba érkezvén szükségük van olyan pre-indoeurópai csoportokra, amelyek csak rájuk vártak, majd eltűntek a semmibe.*⁶¹

Tanulmányozva a magyar nyelv sajátosságait, – vallja Alinei – *a kulturális és etnikai eredet szétválasztása automatikusan megdől, minthogy a közép-kelet-európai kultúra és a magyar nyelv tökéletesen összeegyeztethető... Nyilvánvaló tény, hogy azok a magyarok, akik a félsziget őslakóinak kultúráival (különösen a latinokkal és az itálikusokkal) érintkeztek, lényegében másképp kellett fejlődjenek, mint azok, akik a Kárpát-medencében maradtak.*⁶²

Az etruszk civilizációt megalapozó kultúrák az ősvillanovai és a Villanova-műveltség. *Nuccia Negroni Catacchio* olasz régész, az itáliai bronzkor kutatója szerint az utóbbi évek kutatásai arra engednek következtetni, hogy Etruriában kulturális és valószínűleg etnikai folytonosság létezik az ősvillanovai kultúra (bronzkor vége) és villanovai kultúra között, *és természetesen az azokat követő etruszk korszakok között is... E nézőpont szerint... az ősvillanovai, a villanovai és az etruszk megnevezés nem más, mint három kifejezés egyazon nép három különböző fejlődési szakaszának jelölésére az őstörténeti szakasztól az urbánusig, következésképp az ősvillanovaiak nem mások, mint az ősetruszkok.* (Alinei)⁶³

A szerző hozzáteszi, hogy: *az ősvillanovai kultúra kétségtelenül (a Kárpát-medencei) urnamezős kultúrából ered.*⁶⁴

A magyar-etruszkok bevándorlásakor/honfoglalásakor: *a bronz-, illetve a vaskorban egy erős hatalommal bíró elit behatolását tételezzük fel. Ez tekintélyével, valamint új bronz- és*

⁶⁰ Alinei, Mario: *Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság*, Bevezető.

⁶¹ Alinei, Mario: *Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság*, 393. old.

⁶² Alinei, Mario: *Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság*, 394-395. old.

⁶³ Alinei, Mario: *Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság*, 396. old.

⁶⁴ Alinei, Mario: *Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság*, 397. old.

vasfegyvereivel, továbbá a ló használatával könnyen hódított, saját világképét adva át az őslakosságnak, elterjesztve azt a más elitcsoportok körében is.⁶⁵

Alinei írja „a múlt kulcsa a jelen”, ami azt jelenti, és genetikai vizsgálatok alapján is bizonyított, hogy: *a magyarok gyakorlatilag jelen voltak a Kárpát-medencében már a bronzkorban.*⁶⁶

Az angol *Lawrence Barfield* kiváló őstörténész idézve: a dunai-balkán terület (értsd: a Kárpát-medence és peremvidéke) abban a korszakban „Európa ipari-termelő központja” volt. *Az ipari központ tehát, ami Európa legfejlettebb része, ebben az időben a Kárpát-medencében található.*⁶⁷

A Kárpát-medencei hatások alapvetően hozzájárultak a villanóvai, az etruszk kultúra kialakulásához. A bronzkorban Itália egyértelműen két részre szakadt. Egyrészt, Észak-Itáliát virágzó közösségek jellemezték. E régió fontos szerepet játszott Közép-Európa fejlődésében. Másrészt Dél-Itália, ahol a pásztorközösségek jellemezte appennini és szubappennini kultúra az uralkodó. Ezek a közösségek gazdasági-kulturális téren döntően konzervatívok voltak, *tehát kizárhatjuk, hogy résztvevői lennének jelentős újításoknak* (Alinei).

Renato Peroni régész szerint Közép-Európa, és elsősorban a Kárpát-medence, a bronzkor elején, kulturálisan, a technikai innovációk terén teljesen elkülönül, és kimagaslóan felülmúlja a többi Európát. Itáliában a bronzkor folytatja a kő- és rézkorban elkezdett megújulási folyamatot, és éppen ebben a korszakban jelentkeznek legnyilvánvalóbban a Kárpát-medencei, Duna-menti jegyek, melyek fontosak az etruszk jelleg kialakulásában. A korai bronzkort Észak-Itáliában (i. e. 1700-800) az ún. Polada kultúra képviseli, mely majdnem egész Észak-Itáliát érinti, első sorban ennek keleti részét. Fő jellemzői: cölöpépítményes telepek, melyek már a neolitikumtól léteznek, de ekkorra komplex faépítményekké fejlődnek; a fémkohászat és a kézművesség nagy fejlődése; a kerek járművek megjelenése (Itália legrégebbi küllős kerekű példányai) – nyilvánvaló Kárpát-medencei hatások (Alinei nyomán).

A Kárpát-medencei hatások már a korai bronzkorban délre is eljutottak, és a kézműipari fémtermékek gyártása uralkodó jeggyé válik majdnem egész Észak-Itáliában (ősvillanóvai műveltség). Ilyenkor távoznak Magyarország területéről szkíta agathyrszek, akik főleg Erdélyben voltak őshonosak. Az agathyrszokról Hérodotosz megírta, hogy földjükről a Maris (Maros) nevű víz folyik az Isterbe. „Maris” az etruszk szerelem, férfiszépség és nemzőképesség, valamint harcművészet és hadi tudás istenének a neve volt.

Már az 1970-es években Hugh Hencken régész megállapította, hogy az etruszkok ősei, az ún. villanovaiak a Kárpát-medence területéről származtak el. A Kárpát-medencei magyarság gyors beszivárgással, célzottan hont foglalt a mai Toszkána területén, amely honfoglalás Hencken szerint az urnamezők kialakulásával esett időben egybe.⁶⁸ Folytatva Alinei gondolatmenetét, megállapíthatjuk, hogy ezt a történelmi korszakot nagy társadalmi átalakulások jellemzik: Az első korszak az urnamezők kialakulásának időszaka, az erdélyi urnamezők folytatásaként, az ősvillanovai kultúra kialakulásának korszaka. A második szakasz „a magyar bevándorló elit” hatásának eredménye. Ez a „nemesi osztály valószínűleg egységes volt” és ez a korszak immár „magyar területen” létrejött villanovai kultúra korszaka. A harmadik szakaszban a „magyar” elit megalkotja a „Tizenkétváros” szövetségét, és etruszk lesz belőle. Itt arról az ősi telepítésű tizenkét városról van szó, amelyet a bevándorló magyar-etruszk tizenkét vezér közös megegyezéssel (etruszk „Szerződés”), megalapított.

⁶⁵ Alinei, Mario: Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság, 400. old.

⁶⁶ Alinei, Mario: Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság, 401. old.

⁶⁷ Alinei, Mario: Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság, 403. old.

⁶⁸ Alinei, Mario: Ősi kapocs, 436-437. old.

Alinei és egy másik kutató az etruszk nyelv elszigeteltségével nem tudott egyetérteni és a magyar nyelvvel kapcsolták össze, s nem tévedtek. *A magyar-etruszk behatolás a Kárpát-medencéből Itáliába – tengeren vagy szárazföldön – nem csak, hogy nem tűnik merész kijelentésnek, hanem egybevág az összes régészeti feltárás eredményével. Sőt ez, a téma egyik legtekintélyesebb tudósa által javasolt magyarázat is. Henckennek (és követőinek) következtetései ismeretében állíthatjuk, hogy az egyetlen ok, ami miatt nem tették meg az etruszk=magyar megfeleltetést korábban, hogy a hagyományosan elfogadott történelmi időrend automatikusan kizárja azt a magyarok kései érkezésének elméletét...* (Alinei)⁶⁹

Egyre több tudós meggyőződése, hogy a magyarság „őshazája” a Kárpát-medence. Grover S. Krantz, Renfrew szavaival: a magyarok (magyar nyelvűek) már a paleolitikum óta a Kárpátok medencéjében, mai magyar területeken tartózkodnak.

A vaskor első időszakában (i. e. 900-700) „frissítés” érkezik a Kárpát-medencéből, ami megalapozza a villanovai kultúrát. Ebből fejlődik ki az etruszk civilizáció.

A Kárpát-medencei népek behatolása az észak-olasz vidékre, illetve a Duna–Rajna vidékére új művelődés-történeti szakaszt kezdetét jelzi, ugyanakkor egy új politikai egyensúlyt teremt meg Európa mediterrán tájain. A hamvasztásos temetkezés rítusa Európában a neolitikumban már elkezdődik, az urnák alkotta temetők felbukkanása elsőként Magyarországon területén bizonyított (agathyrsek). A hamvasztásos temetkezés a Kárpát-medencében a második évezred közepe előtt, a korai bronzkorban bukkant fel először. A magyar urnamezők megelőzik a „bajorokat” (kelta *boiok*), amelyek úgy jött létre, hogy a Kárpát-medencei műveltség nyugat felé terjeszkedett (kelták).

Hugh Hencken: *The Earliest European* (Cambridge, 1971) felülmúlhatatlan művében igazolta a Villanova kultúra, valamint az etruszkok eredetének kapcsolatát a környező országokkal, elsősorban Délkelet-Európával és a Kárpát-medencével. A Villanova kultúra és a Duna menti balkáni körzet fazekassága közötti hasonlóságoknak nagy jelentőséget kell tulajdonítanunk, figyelembe véve, hogy a fazekasság női tevékenység, és következőképp etnikai jellegű.⁷⁰ Hencken megemlíti, hogy a közép-kelet-európai népek az i. e. 13. századtól kezdve különböző irányokban mozogtak. Északi irányba a Baltikum felé, délnyugatra a mai Franciaország és Spanyolország térségébe, délre Észak-Itáliába, és délkeletre az Egei-tenger irányába. Ezeknek a népeknek keveredniük kellett az őslakossággal, ugyanis az urnamezők sok helyi jellegzetességet mutatnak.⁷¹

Mára bebizonyosodott, hogy az etruszkok őshazája a Kárpát-medence volt, és innen telepedtek át Észak-Itáliába, a Tiber és az Arno folyók közötti területre, az ércben, erdőkben és meleg forrásokban gazdag Toszkánába, és i. e. 600 körül kialakítják a Tizenkétváros-szövetséget. Az i. e. 6. században kiterjesztik hatalmukat észak felé a Pó völgyében és dél felé Rómán túl, Latium és Campania tájaira. Felsina (mai Bologna) központból indulnak szárazföldi kereskedő utak Közép- és Észak-Európa felé.

Alinei szerint a magyarok érkezése a Kárpát-medencébe megegyezik a „kurgánok népének” bejövételével a térségbe (i. e. III. évezred): ekkor a Kárpátok régióját a közép-kelet-európai Baden–Pécel-i kultúra uralta, az első kultúra, amely egységbe fogta a Kárpát-medencét. A kurgán kultúra érkezése a Baden–Pécel-i kultúra végét jelenti. A kurgánok magyarjaival kez-

⁶⁹ Alinei, Mario: *Ősi kapocs*, 435. old.

⁷⁰ Alinei, Mario: *Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság*, 428-429. old.

⁷¹ Alinei, Mario: *Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság*, 431-432. old.

dődik a magyar őstörténet a történelmi Magyarország területén, és ebből szakadtak le az etruszkok. A kurgánok nomádjainak vándorlása tehát a magyarok honfoglalása – írja Alinei – és majd hozzáteszi: Az etruszk fémkohászat és aranyművesség Erdélyből származik.⁷²

Az etruszk civilizáció kronológiája

A következő időrend kizárólagosan a Krisztus születése előtti korra vonatkozik. (Vasconi)⁷³
IX. – VIII. század: Villanova-műveltség kiteljesedése (i. e. 900/800. etruszkok bevándorlása Itáliába – a 'Chronologie der Weltgeschichte' szerint).

VIII. század: az etruszk civilizáció kialakulása.

VII. század: megalapítják az első etruszk városokat, és közben egyre erősödik az etruszkok tengeri jelenléte a térségben, párhuzamosan gazdasági gyarapodásukkal.

650 körül megindul a „tirszének” déli terjeszkedése; megalakul Tarquinia városa. 607-től Róma királya egy bizonyos Tarquinio Prisco. (Egyébként, Róma / Róma is etruszk alapítású).

VI. század: az etruszkok a karthágóikkal szöveteznek, létrejön az ún. „talassokrácia” – tengeri hatalmi szerződés értelmében az etruszkok ellenőrzik az olasz Mediterráneumot.

575. Az etruszk Tarquinio Prisco, aki Róma királya lett, elkezdí Róma városának felépítését.

569. Servio Tullio elhatározza Róma belső falának felhúzását.

550. Az etruszkok és a karthágóiak szöveteznek a görögök ellen.

540. Etruszk–karthágói győzelem Alalíanál (etruszk Aleria, a Tirrén-tenger partján).

525. Róma királya, „Büszke” Tarquinio (*il Superbo*) felépíti Jupiter (etruszk *Tin*) templomát a Capitolium dombján és befejezi a vízellátó és szennyvíz elvivő rendszer építését.

509. A tarquinokat elűzik Rómából.

508. Porsenna, Chiusi fejedelme, büntető hadjárata Róma ellen.

504. Porsenna elfoglalja Rómát.

482. Háború Veio és Róma között.

406. A megostromolt Veiót elfoglalják a rómaiak.

396. Veio után Melpum is római uralom alá került. A kelták megjelennek a Pó völgyében.

390. A kelták megostromolják és felégetik Rómát.

358. A tarquiniai és Caerei etruszkok háborúja a rómaiak ellen.

353. Elesik Caere (etruszk Chaisrie, Caisra, Cisca /pun feljegyzésekben: KJSRJ > Kajserrije).

351. Tarquinia is elesik. Békekötés a rómaiakkal.

310. Arezzo, Cortona és Perugia hadsereget toboroznak Róma ellen.

295. A rómaiak serege legyőzi az etruszkok, gallok és samnitok szövetséges hadát.

283. Arezzo és Perugia rómaiak kezére kerül.

280. Vulci és Roselle hadseregét legyőzik a rómaiak, és szövetségre lépnek Rómával.

273. Vulci kikötője, Cosa római gyarmat lett.

265. A rómaiak megostromolják Volsinii-t, és örökre elpusztítják.

245. Pyrgi és Fregene (etruszk városok) római gyarmattá váltak.

225. A battagliai harc az etruszkok támogatta kelták és a rómaiak között.

218–203. A második pun háború, amelyben az etruszkok a karthágóikat támogatják.

205. Róma kényszeríti az etruszk városokat, hogy hozzájáruljanak a Karthágó elleni afrikai hadjáratuk költségének fedezéséhez.

196. Munkáslázadás (*rivolta dei proletari*) Etruriában. (Nyilván nem véletlenül, a rómaiak ezt rögtön kihasználva, megtámadják az etruszkokat).

191. Pyrgi római gyarmat lett.

189. Bononia római gyarmat lett.

183. Parma, Saturnia, Mutina (mai Modena) római gyarmatokká váltak.

177. Lucca római gyarmat lett.

⁷² Alinei, Mario: Ősi kapocs, 460-463, 466, 471. old.

⁷³ Vasconi, Marcella: La leggenda degli Etruschi, 28-31. old. alapján

- 90–88. Éhséglázadás Rómában. Az etruszkok megkapják a római állampolgárságot.
79. Elesik Velatri (ma Volterra).
40. Etruria a rómaiak „hetedik” tartománya (*regio septima*) lett.

Az etruszk társadalom

Nincs tudomásunk egységes etruszk államról, mégis az etruszk városszövetség meghatározó hatalom volt Itáliában. A városokat fejedelmek („királyok”) vezették, az ún.: CANTHE, a kende („táltoskirály”) és ZILA(TH), a gyula (hadvezér).

Az etruszkokra jellemző volt a család szeretete és az ősök iránti tiszteletből kifejlődött oly csodálatos halotti kultusz. A halottakat elhamvasztották, és a hamvasztásos urnát díszes kőkoporsókba helyezték, a sírkamrába étel- és italáldozat, ló és bika ábrázolású áldozati tárgyak, díszedények, háztartási eszközök, ékszerek és/vagy fegyverek kíséretében. Itt a sírkamrában a halottat, vagy az őt helyesítő babút egy lócára fektették, és a hamvait tartalmazó urnát, feje mellé, fölé helyezték, személyes tárgyai kíséretében.

Később, a 7-8. század után már valódi kurgánokban történik a temetkezés.

Ezt a fejlődést nagyon jól követhetjük Barattiban, a híres etruszk régészeti telepen, Popullonia (etruszk Fufluna) közelében. Itt is látható, miszerint kezdetben a természetes domb falában (tumulusz) történik, kizárólag hamvasztó-urnás temetkezéssel. Valódi temetők jöttek így létre. A sírok mindegyike kelet-nyugat tájolású, ahol a halottat helyettesítő babut úgy fektették a halottas padra, hogy fejét nyugat felé, lábát kelet felé helyezték. Gyönyörű falfestmények díszítették a halottas kamrát, amelyek nyomai még ma is megcsodálhatók. Innen nem messze emelkednek a későbbi, a vaskorban megváltozott temetkezési szokások következtében jelentkező kurgánok (halomsírok, dombsírok).

Az etruszk társadalomban kiemelt szerepet játszottak a táltosok (etruszk *trutnvt*), akik az istenek akaratát tolmácsolták népüknek, máj és egyéb bensőségek vizsgálatával, a madarak repülésének megfigyelésével, és égi jelenségek, mint a villámok értelmezésével jósoltak. Egy kultikus holdnaptár irányította a (táltos)királyok cselekedeteit és a törvénykezést.⁷⁴

A társadalom nagyobbik részét a földműveléssel foglalkozó parasztok és állattenyésztő pásztorok alkották; a kovácsok és fegyverkovácsok (tárkányok), továbbá a földbirtokosok rétege egészítette ki az etruszk városállamok lakosságát. A városokat fejedelmek (királyok) vezették, és egy jól kiépített tanács segítette a kormányzását. A királyt az istenek beleegyezésével választották meg, és így lett ő (táltos)király, a *canthe* kende. Mellette a főbírói és a hadsereg parancsnoki funkciót ellátó *zila(th)* gyula volt az etruszkok városok fontosabb előljárója. A „kende” és a „gyula” uralkodását tanácsadók, a királyi tanács, a táltosok és a nemzetségi vezetők (*lupu*), a „lőfők” (Alinei) segítették. A városok, és az egyes birtokok határait a földmérők (*maru*) húzták meg. A határok szentségesek, érinthetetlenek és megváltozhatatlanok voltak, ahogyan ezt igazolja az etruszk és latin közvetítéssel ránk maradt, ún. Vegoia prófécia, amiben felsorolják a kiszabott borzalmas büntetést, betegséget vagy természeti csapást, amibe részesül az, aki a határkövek elmozdításával eltulajdonítja más földjét birtokát. (Alinei)⁷⁵

Idővel, az etruszk telepések dél felé terjeszkedésével (*raseni*), egyre több itáliai őslakos is keveredik Etruria népességéhez. Feltételezi Alinei is, hogy a „*raseni*” (nép-)név a magyar „rész” szóval kapcsolható össze. Tehát, amolyan „részesekről” beszélhetünk azokról, akik elhagyták dél felé az etruszk „magterületet”. Elcsángáltak? A csángókat is több moldvai dokumentumban „részeseznek” nevezik. Még egy 19. századi (már) román nyelvű írásokban is

⁷⁴ Kinder, H. / Hilgemann, W.: Atlas zur Weltgeschichte, 73. old.

⁷⁵ Alinei, Mario: Ősi kapocs, 31. old.

(„räzeši”), feltehetően azért, mert ők a Moldvai „Részeken” (Etelközben) éltek. Vannak vélemények, miszerint a csángók az etelközi Moldvában maradt honfoglalás előtti magyarok, a csángó népnév pedig a kangár szkíta (besenyő, kun) nép nevéből származik.

A részes-etruszkok „elcsángálása”⁷⁶ következtében beépült italikus-törzsbeli népelemek, főleg a pásztorok és az építőmunkások rétegét gyarapították. Ezeket a dél-etruriai „proletárokat” fogják majd a rómaiak fellázítani, és ezt kihasználva, megtámadni a dél-etruszk városokat. Ehhez az új lakossági réteghez tartoztak a későbbi alapítású Róma környéki „latinok” – a Latium, az olasz „Lazio” népe. Véleményem szerint ez a „láció” népnév eredményezte a középkori magyarban az itáliaiak, a taliánok „olasz” jellegzetesen magyar nevét, és nem valamilyen szlávnak mondott „blasii” vagy „vlasii” szóformából vettük át.

A hagyomány szerint, 750 körül alapították meg Rómát. Ezt, Augustus császár, imperátor, a nagy Cézár fattyúja, akinek tulajdonképpen Octavianus, azaz „Nyolcadik” a neve, és hivatalosan Cézár „örökbevett unokaöccse”, uralkodása idejében, i. e. 63–i. u. 14, döntötték így el. Terentius Varro meghatározta az „Örökváros” alapításának dátumát: 753 április 21. Pontosabban, így döntötte el, a nevezett Varro, bizonyára fáradságos kutatások után.

Rómát, az etruszk Rómát, tulajdonképpen az etruszkok alapították. A mondában szereplő testvérpár, Romulus és Rémus, egy etruszk „LUPA”-nak voltak a fiai. A férfi *lupu*, a női *lupa* az etruszk nagycsalád, nemzetség vezetőjét jelentette, a székely *lófő* megfelelőjét, véli Alinei. Az etruszk *Lupu*: *Részét képezte a Lófő székely terminusnak, amely ma már elavult rangot jelöl. ...feltételezhetjük, hogy a lupu szó használata Etruriában a nemesek és magas pozíciót betöltő nők kiváltsága volt.*⁷⁷

Tény, hogy az etruszk LU-szógyök kapcsolatban lehetett a magyar LÓ nevével, mivel az etruszk LUAS a magyar LOVAS szóval egyenlő (Alinei). Ebből az etruszk „Lupából” lett rossz fordítással, tudattalanságból vagy irányított hamisítással, a két szó hasonlósága alapján a latin „Anyafarkas”. Tény, hogy Róma jelképe az Anyafarkas volt. A Capitolium dombján felépített etruszk Tin (Jupiter) temploma előtt állott az Anyafarkast ábrázoló etruszk szobor, az Ósanya jelképe. Az etruszk Anyafarkas csak később, a reneszánsz korában (15. század, feltehetően Antonia del Pallaiolo műve) kapott két szopó kisgyermeket csecsei alá.

A történelemtudomány mai álláspontja szerint, az első telepések akik a Palatinum dombján letelepedtek, az etruszkok voltak. Az etruszk királyság létrejötte után a dombokat is benépesítették, és megtették Rómát a „Hétdomb” városának. 509 körül avatták fel a királyság idejének legjelentősebb szentélyét, a Tin (a későbbi rómaikor „Jupiter”) templomát a Capitolium dombján. Ha már Róma hét dombra épült, a „királyság korszakának” nevezett etruszk kornak is hét mondabeli királya volt: Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus. A tarquinok alatt az etruszk Róma valódi politikai hatalommá vált.

A „tarquinok” a Tarquinia városából származó dúsgazdag etruszk család sarjai, akik Róma királyi trónjára kerültek. Ők külön hangsúlyt fektettek egy erős hadsereg felépítésére, és ezért Róma határain túl is toboroztak zsoldossereget. A felállított haderő java részét a kis őshonos itáli törzsekből származó fizetett harcosok alkották. Az így felduzzasztott haderővel akarták politikai hatalmukat a délen megtelepedett görögökkel szemben alátámasztani. Az idegenből hozott és a városban idegen harcosoknak, hogy őket minél jobban magukhoz kössék, a tarquin királyok rómái állampolgárságot is adtak, ami szavazati jogot és királymegválasztási jogot is jelentett, amivel eddig csak az ősgyökeres etruszkok rendelkeztek, és még a nem-etruszk (latiumi) szolgáknak sem volt megadva. Csakhogy, a megfizetett zsoldosok fellázadtak – ki tudja

⁷⁶ Nem a „csángó” népnév eredt a „csángál” igéből, hanem fordítva, a „cángó” fn az alapja a „csángál” igének.

⁷⁷ Alinei, Mario: Ősi kapocs, 71-72. old.

kinek a felbuzdítására – az utolsó tarquin, a „Büszke” király ellen, s elkergetik a tarquinokat a városból. Majd az etruszk Rómából, a katonai szervezettségű és felépítésű, agresszív (mert a katona csak ehhez ért), latin Róma lett.

Még egy szót a „tarquin” névről: Az utolsó etruszk királyi család a Rómától északra fekvő Tarquinia (etruszk Tarkhna ~ Tarkhuna) városból származott. *Már Colonna is megjegyezte, hogy ez a helynév Tarquinia alapítójának és Tirrén testvérének, Tarkhunnak (latin Tarconte), a legendás hősnek a nevével áll kapcsolatban. Származása a török-tatár eredetű magyar helynevekhez köthető, például Tárkány, Tarján, Terény és összetételeik, melyek viszont a bizánci (krónikákban jelentkező) **tarkán, tarkhán, tarqán, tarján** nevekhez vezethetőek vissza. Később a honfoglalásban részt vevő hét magyar törzs nevének egyike (Constantinos Porphyrogenetosz görögjében „Tariánu”), majd a magyar-kazár állami struktúrában a hadsereg fejét, illetve az alkirályt jelölte. Lásd még: középtörök **tarkhan, tärkän, őstörök ujjur tarkhan** „tisztetbeli cím”, oszmán, csagatáj **tarkhan** „kiváltságos jogcím”, kazak **darkan** „kán kegyeltje”, mongol **darqan** „nemes”, mint a tar „cím” + kán szerkezetből... Tehát, Tarquinia, mint „Tarchon városa” (Colonna), vagy mint „uralkodó (város)” és Tarconte (Tarkhon), mint „vezér”: két bizonyíték az őstörök vezérek etruszk legendáriumban betöltött szerepére, mely – mivel történelmileg közelebb állt – valószínűleg még jelentősebb volt annál, mint ami a magyarban aztán tovább élt. (Alinei)⁷⁸*

Alinei az etruszk szavakat az ősmagyar és őstörök szavakkal kapcsolja össze. Kár, hogy nem lép még egyet, és nem mondja ki, hogy ezek a szavak, sok egyéb szóval együtt, a szkíta nyelv ősszavai. Ezt a szkíta nyelvet örökölte egyeneságon a magyar, az etruszk és a kelta. Lásd még: kelta Tarranis a mennydörgő „kovács-isten”, *tairgeoir* „kovács, kézműves” és *tairgeoir* „áldozatot bemutató” – a magyar *tárkány* megfelelője. Ismert, hogy a kovácsokból, fegyverkovácsokból sokszor fejedelmek, királyok, táltosok lettek. A tárkánynak kapcsolata volt az istennel, uralta a világ a négy elemét: tűz, víz, levegő, föld(érc).

Jelképrendszer

Volterra, Toscana egyik legszebb etruszk alapítású városa: az etruszk Velat(e)ri. A város manapság „etruszk” mámorban úszik, a városi gimnáziumtól vagy a népművészeti és etruszk régészeti utánpótlástól, a vendéglőig és a gépjárművezető-iskoláig, mind az „Etruschi” nevet viselik. Volterrában van egy „Museo degli Etruschi”, aminek hihetetlenül gazdag gyűjteménye a régészeti ásatások során előkerült és a feltárt etruszk sírokban talált, hamvasztásos urnák, szarkofágok, temetkezési fejfák és sírfeliratok sokaságának, melyek rovással vannak teleírva. A rovás feliratok az eltemetett nevet jegyzik, az urnák cselekedeteit mutatják be, valamint temetkezési szokásokat is. A feliratokat csak részben sikerült megfejteni. A szarkofágok oldalán mindig találunk egy kőbe metszett jelenetet, ami az eltávozott életéről, szokásairól, hitéről mesél, vagy túlvilági jelenetet elevenít föl. A domborművek közül fontosságuknál fogva kirínak, kiemelkednek a mondabeli ábrázolások: az etruszk életfa, madarak kíséretében, vagy az ősnemzés képe szkíta módra ábrázolva: az égből alászálló, fényi, a férfi elemet képviselő griff/sárkány egybekelése a földi, anyagi és anyai elemet képviselő agancsos szarvasünnel. A múzeumi kiállítás még tömördek más tárgy, festett edény, háztartási tárgyak (tányérok, kanalak, borszűrők, szűrők és fogók), mezőgazdasági és halászati-hajózási eszközök, fegyverek, pajzsok, harci sisakok, kakasalakú vízisípók stb bemutatását kínálja. Itt a látogató gyönyörűen nyomon követheti azt is, ahogyan változtak az etruszk betűk lépésről-lépésre latin betűkre. Sok etruszk és kétnyelvű, etruszk és latin, sírfelirat sorakozik a látványos „átvedlés” bizonyítékeként. Még a Kr. u. 1. századból is maradtak etruszk betűs és etruszk nyelvű sírfeliratok, igazolva azt, hogy az etruszkok nem haltak ki, csak „toszánok” lettek, és a nép

⁷⁸ Alinei, Mario: Ősi kapocs, 142-143. old.

génjeiben ma is élnek. A toszkánai nyelv alapozta meg az irodalmi olaszt (Dante). Toscana népe meg olyan hírességeket adott a világnak, mint Leonardo da Vinci, Sandro Boticelli vagy Galileo Galilei. A Rinascimento az etruszk gyökerekhez tért vissza.

A madárábrázolás fontos eleme a bronzkor végi közép-európai urnamezők hagyományának. Szerepe kiemelkedő az itáliai bronzkorban. Legkorábbi megjelenései a bronzkori Dél-Magyarországon és Erdélyben találhatók. Leggyakrabban előfordulási helyei a közép-magyar, az erdélyi és a felvidéki területek. A korai szarvas és madár leletek – jól ismert villanovai motívum – ugyanerről a vidékről származik. Ugyanez a helyzet a napkorong és a madaras csónakok esetében is, mely különös jellegzetességei Magyarország és Erdély területének. (Alinei)⁷⁹

További etruszk jelképek a Napkerék, a szárnyas lovak és szárnyas emberek, a földbe-szúrt kard. Ezek ábrázolása, nyomon követhető bármely etruszk múzeumban vagy kiállításon. Tarquinia város Rómától északra fekszik paradicsomi környezetben, a mai Toscana tartomány déli határán túl. A hatvanas években egy lakótelep építése közben rábukkantak egy hatalmas etruszk barlangtemetőre (tumuluszra). Itt létrehozták az etruszk vidék egyik legszebb múzeumát. A tarquiniai sírbarlangban régi rekonstruált etruszk házak falán, de egyéb tárgyakon is nagyon gyakran ott látjuk a jobbraforduló Napkerék képét, amely a kelták (bretonok) szerint szerencsét hozó. Európában a Napkerék ábrázolása az etruszkok mellett a keltáknál és a magyaroknál (az ún. honfoglaláskori tárgyakon is), valamint a baszkoknál fordul elő, és jellemzi ezen népek hitvilágát, a Napistenvallást.

Sírfejfák és szarkofágok, kőkoporsók falát díszítő domborművek némelyikén felbukkannak szárnyas (fehér) lovak és szárnyas emberek. A mitológiai vagy mesebeli alakokat ábrázoló képek összefüggenek a magyar és a kelta táltoslovakkal és táltosokkal.

Az „etruszk” Siena – ahol ma is etruszk hagyományú lóversenyt (palio) ünnepelnek – közelében fekszik a San Galgano apátság, amely múzeumában egy kőbe szúrt kardot őriznek, mely a régészek szerint az etruszk időkből származik. Feltételezik, hogy a hajdani etruszkok, a vaskorban, a határra földbe szúrt kard kihúzásával a háborús szándékot jelezheték. Ugyanakkor a lelet emlékeztet Attila „Isten kardjára”, a kelta Artúr király „excalibur” nevű kardjára, meg a Székelyföldön talált földbe szúrt kardokra.

Az etruszkok tudása

Ha a kíváncsi turista egy etruszk múzeumba belép, meglepetéssel és csodálattal veheti szemügyre az etruszk civilizáció remekeit, amiről az iskolában sosem hallott, de még a tévében is ritkán látott. Ilyenek az etruszk orvostudomány vívmányai is. Mint minden más szkíta utódnép, a magyar és a kelta, az etruszk gyógyítók – orvosok (táltosok) – is értették a koponyalékelés tudományát, amit a gyógyítás céljából végeztek, hisz az így megműtöttek tovább éltek még évekig, ahogyan a régészet bebizonyítja, akár a szkíta-hun-magyar-kelta leletek esetében is. A koponyalékelés tudományához csak a magyarral rokon vagy rokonítható népek táltosai értettek, így az inkák táltosai is, de senki más e kerekföldön, és főleg senki sem a „szuperokosok” (görögök, perzsák, kínaiak vagy germánok) közül. A koponyalékelés tudása és technikája (mert nem mindegy hogy a megműtött túléli vagy sem), perfekt anatómiai tudáson alapult, de arról nincs tudomásunk, hogy más sebészeti beavatkozásokat is végeztek, kivéve ortopédiai korrekciós műtétek és fogászati beavatkozásokat. A fogászat terén is kiváló szakemberek voltak, nem csak szúvasfogakat kezeltek (betömtek) vagy kihúztak, de értettek a fogpótláshoz is, a fából vagy emberi csontból készített, de még elefántcsontból faragott műfogakat arany lemezzel rögzítettek a fogsorhoz. A fogsor hiányokat aranyhíddal is képesek voltak pótolni. Etruszk sírból előkerült egy teljes fából faragott műfogsor (protézis) is.

---

⁷⁹ Alinei, Mario: Ősi kapocs, 430-431. old.

Az etruszk nyelv

Az eddigiek alapján is nyilvánvalóvá vált, hogy az ősvillanovai, a villanovai és az etruszk megnevezés nem más, mint három kifejezés egyazon nép három különböző fejlődési szakaszának jelölésére az őstörténeti szakasztól az urbánusig, következésképpen az ősvillanovaiak nem mások, mint az ősetruszkok. Az utóbbi évek kutatásai arra engednek következtetni, hogy Etruriában kulturális és valószínűleg etnikai folytonosság létezik az ősvillanovai kultúra (bronzkor vége) és az etruszk között. (Bárányi)⁸⁰

Már i. e. 900 körül megkezdődik az etruszkok (tirrhének, tirszének) bevándorlása Észak-Itáliában, feltehetően Kis-Ázsiából.⁸¹

A csatabárdosok vidékéről érkező „magyar” (szkíta) kurgános temetkezés a Kárpát-medencéből terjed tovább Európába, két úton: a keltákkal nyugat felé és az etruszkokkal dél felé. A vaskorban Nyugat-Európában is megjelenő egyéni, „elitista” kurgános temetkezés a kelta és az etruszk arisztokrácia új jelképévé válik, és helyettesíti az addig Európának nyugati területére jellemző tömegsíros (tumulus) bronzkori temetkezést.

Összefoglalva a következőket állapíthatjuk meg: 1) Az egyéni temetkezés az elitista individualizmus győzelmét jelenti az egyenlőségpárti kollektívizmussal szemben. Ez egyben a bronz- és a vaskor társadalmi átszerveződésének kezdetét jelzi. 2) Az új temetkezési szokás Nyugat- és Közép-Európában hamarosan a kelta arisztokrácia új szimbólumává válik. 3) De a legutóbbi vizsgálatok szerint a nomád ázsiai – a kontinuitás elmélete szerint török nyelvű – pásztorkultúrák sírhalmaiból és kurgánjaiból ered, közvetetten pedig a Ceramica-Cordicella (fonaldíszeskerámia), illetve a harci bárdos (csatabárd) kultúrából származéka. (Alinei)⁸²

A vaskor a szkíták világa: a szkíták a Kárpát-medencében, és innen keletfelé, míg nyugaton a kelták testvérnépe terjeszkedik, délen meg az etruszk civilizáció virágzik.

A magyarokból kivált etruszkok „a magyar nyelv egy archaikus formáját beszélték.” (Alinei: *Etrusco – una forma arcaica di ungherese*).

A Kárpát-medencéből, amely „Európa ipari szíve, motorja” a kőkorszaktól a bronzkor végéig tartó időszakban, származnak azok „az elit hódító” magyar nyelvű csoportok, akiknek – Mario Alinei szerint – „köszönheti Itália a hamvasztás elterjedését, az új építési technikákat, a csatornázást, a fejlett fémkohászatot, a fazekasságot, a díszítéseket, ... a kard és a ló használatát.” (Kiss Dénes: *Gondolatoka a magyar kiadáshoz*)⁸³

Az etruszkok nyelvéről még keveset tudunk. Habár sok rovásos felirat maradt ránk, illetve került elő a régészetnek köszönhetően, mégis kevés ahhoz, hogy megismerjük az etruszk szókincset. Sok etruszk város fala ma is látható, sok etruszk temetőt sikerült mára föltárni, és

⁸⁰ Bárányi Éva: Szkíták, etruszkok, magyarok, 62. old.

⁸¹ Kinder, H. / Hilgemann, W.: Atlas zur Weltgeschichte, 73. old.

⁸² Alinei, Mario: Ósi kapocs, 405. old.

⁸³ Alinei, Mario: Ósi kapocs, 497-498. old.

egyre gyarapodnak a megfejtésre váró rovásírásos feliratok. Sajnos, a kutatók, továbbra is csak a dogmák mentén képesek gondolkozni és mernek kutatni. Emiatt a rovások megfejtése még várat magára.

És egyszer csak jött Alinei...

Mario Alinei szembemegy az árral, és meri azt állítani, hogy a római (és az európai) civilizáció megalapítói, az etruszkok, a magyar nyelv egy ősi formáját beszélték.

Az igazság kedvéért meg kell említeni, hogy már volt magyar próbálkozás is, az etruszk nyelv rejtelseinek megfejtésére, több-kevesebb sikerrel, de ő reájuk nem figyelt fel a magyar közvélemény, mert hát magyarra nem szokott felfigyelni a magyar közvélemény. Ezért, aztán jókor jött a 'talián'. Örvendetes, hogy egyre több külföldi, főleg olasz kutató foglalkozik a magyarok múltjával s elvetik a hivatalos finnugrász történelem hamisításait.

Varga Csaba *A finnugor számár* című humoreszkjében írja: *A finnugor számár ugyanolyan, mint a világ bármelyik számara. Bojtos a farka, mint a marháé, lóg a feje és csökönyös, továbbá szürke, rettenetesen szürke. Viszont kitarító: ha nem, akkor nem, nem és nem. Más számár aztán feladja és poroszkál tovább. A finnugor számarat azonban különös fából faragták: ő aztán végképp nem. És szétvetett lábakkal keresztbe áll nekünk az úton már több, mint egy évszázada, s folyamatosan zengi eszméi összegzését: IÁ.* (Varga)⁸⁴

Ennek ellenszegülve végzett sok magyar tudós, még kiüzetésben is fontos kutatást a magyar, a valódi magyar múlt megismerése érdekében. Itt csak egy rövid és nem tökéletes felsorolása azon kiváló magyaroknak, akik a magyar–etruszk közös múltat kutatták.

Az etruszk nyelvvel, az etruszk-magyar nyelvrokonsággal foglalkozó magyar tudósok:

Magyar Adorján *Az ősműveltség* című művében az etruszk nyelv és az ősmagyar nyelv kapcsolatát keresi.

Dr. Varga Zsigmond az etruszk nyelv megismeréséhez járult hozzá.

Kur Géza lelkész szintén foglalkozott az etruszk nyelvvel, elsősorban sírfeliratok segítségével.

Dr. Baráth Tibor felhívta a figyelmet a magyar és etruszk nyelvek közti esetleges kapcsolatra.

Nagyernyei Szabó Zoltán a magyar és az etruszk nyelv kapcsolatát kutatta.

Orbán Árpád *Folio Hungarica, Déli magyar őshaza, az új délies, sokszöges, poligonális szó-rokonítási rendszer és diadalútja* c. munkájában a nyelvek összehasonlításával foglalkozott.

Mesterházy Zsolt több írásában kifejti az etruszkok magyarországi eredetét, és bizonyítja a magyar-etruszk nyelvi rokonságot.⁸⁵

A magyar–etruszk rokonságot alátámasztja az etruszk nyelv szerkezete. Az etruszk–magyar nyelvrokonság mellett szóló érvek közül a legnyomósabb a két nyelv nyelvtanában található azonosság, vagyis az a tény, hogy:

- mindkét nyelv agglutináló (ragozó),
- mindkét nyelv az első szótagot hangsúlyozza,
- mindkét nyelvben kötött a ragok sorrendje, előfordulhat többszörös ragozás is, és ha szükséges, a ragok közé kötőhangot illeszt mindkét nyelv,
- mindkét nyelvben jelen van a magánhangzó illeszkedés,
- egyik nyelv sem használja a nyelvtani nemeket (hím-, nő- és semleges nemet),
- egyik nyelvben sem kötött a mondatbeli szórend.

⁸⁴ Varga Csaba: *A finnugor számár* – humoreszk. (Világháló: www.leventevezet.extra.hu)

⁸⁵ Újabban Faragó Károly: „Az etruszk nyelvi rejtély kulcsa.” *Acta Historica Hungarica Turiciensia* XXXI. évf. 1. sz. http://epa.oszk.hu/01400/01445/00015/pdf/EPA01445_acta_hungarica_2016_1_033-060.pdf. – A szerk.

Az elmélet ellen szólnak a [finnugor elmélet](#) állításai, vagyis mindaz, ami a hivatalos álláspont, és amit a tankönyvek tanítanak. Egy bizonyos nyelvtani elem közötti különbséget mégis fel lehet hozni az etruszk–magyar nyelvrokonság ellen: Az [etruszk nyelv](#) nem ragozza a mellékneveket és a határozószókat, de a [magyar nyelv](#) igen. (Lásd fentebb: Varga Csaba).

Ezzel az igencsak szerény ellenérvvel egy baj van: Az etruszk írásrendszer rövidítő, összevonó jellegéből adódóan elképzelhető, hogy a mellékneveket és a határozószókat is ragozták, csak nem írták ki. Hasonló jelenség figyelhető meg a [székely–magyar rovásírás](#) esetében is. Ugyanis a [rovás](#) szabályai szerint sem kell minden esetben a magánhangzókat kiírni. Ha ez az etruszkok esetében is így történt, akkor elképzelhető, hogy a melléknevek és a határozószók ragjai elcsökevényesedtek, majd pedig eltűntek.

A régészeti bizonyítékot az elmélet hívei a [tatárlakai leletben](#) (tatárlakai tábla) látják. Ez a lelet [székely–magyar rovásírás](#) négy jelét tartalmazza. Az [etruszk írás](#) és a [székely–magyar rovásírás](#) sok tekintetben hasonlít egymáshoz, különösen ami a számok írását illeti.

Az a tény, hogy a [magyar nyelv](#) 68%-ban [ősetimonokat](#) használ, a [magyar nyelv](#) ősiségét bizonyítja. Ez az O. Semino és 16 társa által [2000](#)-ben a mai magyar lakosságon elvégzett genetikai vizsgálattal és a későbbi, az MTA tudósai által mind a mai magyar és székely, valamint a honfoglaló magyarságon elvégzett DNS vizsgálattal együtt rámutat arra, hogy a magyar nép első képviselői a 35-40 ezer évvel ezelőtt betelepült európai őstelepések voltak és a [Kárpát-medence](#) első lakói. Többek szerint az [etruszkok](#) nem [kis-ázsiai](#), hanem Kárpát-medencei eredetűek voltak, s így ez a genetikai bizonyítéka az etruszk–magyar rokonságnak. (Wikipédia)⁸⁶

Az etruszk szókinccs: (Alinei nyomán)⁸⁷

MEKH *nép, az etruszkok saját neve* ⇔ ómagyar MAG *fiú, ivadék* ⇔ kelta MAC *fiú, ivadék*
> MEKHLUM *Etruria etruszk neve* > MEKH THUTA *etruszk (nép-)vezér*
THUTA *kormányzó* ⇔ magyar (avar) TUDUN *vezér* ⇔ kelta TEUT-at(es) *törzsi istenség*
TARKHUN (lat. TARQUIN) *ősi hatalmi forma* ⇔ magyar TÁRKÁNY (magyar TARJÁN)
⇔ kelta TAIRGEOIR *áldozó, áldozatot bemutató; TÁIRGEOIR fegyverkovács*
CAMTHI, CANTHE, CANTHCE ⇔ magyar KENDE *fejedelem* ⇔ kelta CEAN *fejedelem*
ZILA, ZILAC, ZILATH ⇔ magyar GYULA *princeps civitas* ⇔ kelta GIOLLA *vezér*
CLAN *fiú, utód* ⇔ kelta CLANN *fiú, gyermek; család* ⇔ magyar CSAL-ád *fiú, gyermek*
> Lásd még: török OGUL *fiú, ifjú* ⇔ ír ÓG *ifjú* > ÓGLAN *ifjú harcos* (⇔ magyar ÖCS)
MARU *földmérő* (> MARON *építkezési és földszerzési ügyekben illetékes személy*)
⇔ magyar MÉRŐ
MARUNUKH *várostervező és városépítő, mérnök (?)* ⇔ magyar MÉRNÖK

Etruszk – magyar – kelta szótár:

ATH *elátkoz, szitkozódik, elkárhoztat* ⇔ magyar ÁT-ok ⇔ kelta (ír) AITHIS *szidás; átok*
AIS, EIS *isten(ek)* ⇔ magyar ŐS ⇔ kelta (ír) OS-, UAS- *legfelső, vels OES űs*
AL- *felajánl (áld)* ⇔ magyar ÁLD, ÁLD-ás ⇔ kelta ALTA-igh *áld; ALTÚ áldás*
APA *apa* > APAC *apák, APAS apai* ⇔ magyar APA (tör. BABA)
ATI *anya* (vö. finn ÄITI)
AR- *vágni* ⇔ magyar AR-at ⇔ kelta (ír) ÁR *tarolás, pusztítás, (breton) ÓR öl, gyilkol*
AR *elérni, megszerezni* ⇔ magyar ÉR ⇔ kelta ÉIR-igh *ér, elér; megéri, felnőtté válik*
CALU *halott* > CALUŠTLA *halhatatlan* (> CALUSURASI *síremlék*) ⇔ magyar HAL
CANΘE, CAMΘI *kende* ⇔ magyar KENDE ⇔ kelta CEANN *fejedelem*
CEP- *tiszteletbeli cím, tisztség; címer, jelkép* ⇔ magyar KÉP ⇔ kelta CEAP *forma, alak*
lásd még: kelta CEAPACHÁN *képkompozíció* (→ vö. ujjur KIP *példa, minta*)
CER- *kér, elvár, sürget, előmozdít* ⇔ magyar KÉR, AKAR ⇔ kelta ACHAIR, AGAIR

⁸⁶ Wikipédia: Etruszk-magyar nyelvrokonság (Világháló).

⁸⁷ Alinei, Mario: Ősi kapocs – A magyar-etruszk nyelvrokonság (2005) könyve nyomán.

CLAN *fiú* ⇔ kelta (ír, skót) CLANN *fiú, gyermek; család, nagycsalád* ⇔ magyar CSAL-ád
KRIL *kerül* ⇔ magyar KER-ül ⇔ kelta CORRA-igh *kerül, kering* („corraigh ort” *gyertek*)
KUL- *tűzhely* ⇔ magyar KÁLYHA
ELSÍ *első* ⇔ magyar ELÜLSŐ
FASE, FAŠE, FAŠENA *váza, fazék* ⇔ magyar FAZÉK
FULU *kovács* (> városnév: „Populonia / Fufluna”) ⇔ magyar FŰLŐ *fűtő*
FURθ *változni, változtatni / fordítani* ⇔ magyar FORD-ul ⇔ kelta FIAR *fordul, forog*
HAR, HARA, HURT *harcolni / harc* ⇔ magyar HARC (vö. kelta GORTÚ *seb, sérülés*)
HIL *hely* ⇔ magyar HELY ⇔ kelta BALL *hely*
LINE *elő(lény)* ⇔ magyar LÉNY ⇔ kelta (breton) LOEN (*élő*)*lény* (→ vö. török LAN *lény*)
LUAŠ *lovás, lovász* ⇔ magyar LOVAS ⇔ kelta LÁEACH *lovás(-harcos)*
LUPU, LUPA *nemzetségfő megnevezése* ⇔ magyar (székely) LÓFŐ ⇔ kelta FLATHA
MAθCVA *mézsör* ⇔ hun MEDOSZ (Priscos) ⇔ kelta MEDU (> magyar „MÉZES”)
MANI(IM) *meny, menyecske* ⇔ magyar MENY ⇔ kelta MIONN *párta / eskü*
MENAKHE *elment, eltávozott* ⇔ magyar MEN-, MEGY ⇔ kelta (ír) IMIGH, (vels) MYND
NAC, NACNA, NACNVA *nagy* ⇔ magyar NAGY (NAND-) ⇔ kelta MÉAD (óír NANT-)
PAPA *nagyapa* > PAPALS- *unoka* (É-olasz: BABO *Télapó*) ⇔ török BABA *apa*
PARKHIS (*föld*)*birtokos* ⇔ magyar BÍR > BIRT-ok > BIROD-alom ⇔ kelta BIR > BRIOD
PARLIU *pároló* ⇔ magyar PÁRA, PÁR-ol ⇔ kelta BEIR-igh *forral, párol*
PURT, PURθ *kétélű balta, csatabárd* ⇔ magyar BÁRD (→ vö. csuvas PURDA)
RASNA *tartomány, terület, zóna, rész* ⇔ magyar RÉSZ (csángók a „részesek”?)
SUθI (SUTHI) *sír* ⇔ magyar SÍR ⇔ kelta (ír) SIDH, SÍ / (vels) SÍR
ŠUNU *zenész* ⇔ magyar ZENE ⇔ kelta SEINM *zene, SEINN zenél, SEINNTEOIR zenész*
ŠUPLU *ostorozó* ⇔ magyar (székely) SUPÁLÓ ⇔ kelta SEÁP *csapás*
TAM- *eltemet* > TAMIA *temető, TMIA sírbolt* ⇔ mag. TEMETŐ ⇔ kelta TUAMA *sírbolt*
TARKHUN *ősi hatalmi forma* ⇔ magyar TÁRKÁNY ⇔ kelta TAIRGEOIR *fegyverkovács*
TES-, TEZ-, TEN-, θEN-, TEV- *tesz* > TENU *tevő* ⇔ magyar TEN-, TESZ ⇔ kelta DÉAN
TRUTNVT *haruspex, sámán* ⇔ magyar (hun) TORDA ⇔ kelta DRAOTA, DRAOI
TUR (*fel*)*kínálni, megfogadni* ⇔ magyar TOR ⇔ kelta TÚARE *halotti tor*
TUŠTI, TUŠθI *tűz(ben), láng(ban)* ⇔ magyar TŰZ ⇔ kelta TE-as *forróság* (TE-ne *tűz*)
THANASA „*bohóc*” ⇔ magyar DANOS (regős) ⇔ kelta AOS DANA *regősök, danosok*
THILEN *tölts, töltsön* ⇔ magyar TÖLT ⇔ kelta (ír) DÁIL, (vels) TYWALLT *tölt*
-θURA, -TURA *törzs (?)*, *közösség* > FALUθRAS *városi közösség*
⇔ magyar TÖRZS / FALU ⇔ kelta (ír) BAILE *város*, (breton) PLU *falu*
URA, URE, URI *úr, nemes, vezér* ⇔ magyar ÚR ⇔ kelta URRÁ *úr*
ZATO *csata* ⇔ magyar CSATA ⇔ kelta CATH *csata*
ZILA(TH) *gyula* ⇔ magyar GYULA ⇔ kelta GIOLLA *vezér*

Az etruszk istenek neve: (görög és latin megfelelőjével) – (Vasconi)⁸⁸

TIN(IA) *Zeus/Iuppiter*: etruszk „Atyaisten” ⇔ magyar (Is)TEN ⇔ kelta DUINN (DONN)
UNI *Hera/Iuno*: etruszk „Anyaiisten” ⇔ magyar ANYA, ENE(H) ⇔ kelta ANU (DANU)
TURAN ATI *Aphrodites/Venus*: a szerelem, a szeretet, az életerő istennője (tündére) – neve azonos a lüd TURANNU nevével (vö. etruszk TUR *felkínál, megfogad* → lásd: ATI *anya*)
MARIS *Ares/Mars*: etruszk „Hadisten” – vö. agathyrusz „Maris” a mai Maros vizének neve
MENERVA *Athena/Minerva*
APLU *Phoebos/Apollo*
NETHUNS *Poseidon/Neptunus*
FUFLUNS *Dionysos/Bacchus*
AITA *Hádes (a Másvilág ura)* – ő az (ÖS-)ATYA, a Másvilág ura

⁸⁸ Vasconi, Marcella: La leggenda degli Etruschi, 76-77. old.

SETHLANS *Hephaistos/Vulcanus*
TURMS *Hermes/Mercurius*

Látható, tehát, hogy az etruszk istennevek teljesen eltérnek a görög istennevektől, és megelőzik a római istenek neveit; bizonyítottan a rómaiak egyszerűen átvették az etruszk isteneket és sokszor ezek etruszk nevét is.

Az etruszk rovásírás

Az etruszk írás, egy általában jobbról-balra sorvezetésű rovásírás volt. A rovásírás egyik legjobb ismerője, Forrai Sándor, így fogalmaz erről: A 40 (vagy egyesek szerint 45) magyar rovásjelhez képest, az etruszk írás 52 rovásjelet használ (az ótörök pedig 51). Ha ezeket az írásokat, jelrendszereket összevetjük, kiderül, hogy az etruszk rovás legközelebb a pelaszg rováshoz (43,8 %) és a székely-magyar rováshoz (43,4 %) áll – Sebestyén Gyula nyomán. *Világos az a tény, hogy a magyar rovásírásnak valamennyi nép rovásírásával körülbelül olyan arányú a kapcsolata, amilyen arányú az etruszk rovásírásé... A pelaszg és etruszk rovás között alig van különbség. És ez is igazolja, hogy valóban mindkét nép kisázsiai eredetű.* (Forrai)⁸⁹

Napjaink egyik érdekes vitája, hogy az írást ki kitől vette át: a görögök az etruszkoktól, vagy az etruszkok a görögöktől. Ha az etruszkok netán görög hatásra kezdtek írni, akkor is a jobbról balra olvasandó írásuk párhuzamosan fejlődött a görögök nyugati írásváltozatával. Néhány [paleográfus](#) az elmúlt 15-20 év alatt megállapította, hogy az etruszkok biztosan nem vehették át a görög ábécét, legfeljebb ez párhuzamosan fejlődhetett. De ez sem valószínű, hiszen az etruszkok jóval fejlettebbek és műveltebbek voltak, mint a görögök. A görögök igen korán kerültek kapcsolatba az etruszkokkal, akiktől például a vázaművészetet is átvették és művészi tökélyre vitték. Így is alátámasztható, hogy a görög ábécé az etruszkból fejlődött ki: az eltérés több betű esetében számottevő. A valóság azonban talán középuton lehet: sem az etruszk nem származott a görögökből, sem a görög az etruszkból, hanem mindketten közös forrásból merítettek, a [föníciaiból](#). Ennek legkorábbi megjelenése lehet az a *pelaszg* nyelvűnek tartott feliratos emlék, amelynek alapján egyébként először felvetették a görög és etruszk rokonságát. A latin írás kialakulásának mintegy 40, tudományosan elfogadott teóriája közül a legismertebb szerint a latin írás is az etruszk ábécé átvételén alapul, és az ott hiányzó, de a latin nyelvben nélkülözhetetlen betűket a rómaiak a dél-itáliai görög telepesepektől vették át. (Wikipédia nyomán)

*Az etruszkok ugyancsak Ázsiából kerültek a mai Olaszország területére, de hogy melyik útvonalon, arról megoszlanak a vélemények. Az egyik elmélet szerint az Alpokon keresztül, tehát északról (a Kárpát-medencéből) kerültek az Appennini-félszigetre, mivel ennek nyomai a Raeti-Alpokban megtalálhatók... Az északi bevándorlás azért látszik valószínűbbnek, mert elsősorban Közép-Itália északi részében telepedtek le... A Sebestyén Gyulától vett idézet is az előbbi feltevést erősíti, amit még szükségesnek tartok kiegészíteni a Kis-Ázsiából a Kaukázus vidékére került etruszk-pelaszg népek további vándorlásával kapcsolatos megállapításával: „A Kaukázus tájáról kiinduló pelaszg-etruszk vándorlás az írás ismeretével együtt magával hozta az íráshoz szükséges eszközöket is.” Majd megállapítja, hogy: „a hosszú vándorlás alatt alig változott valamit az írás.” Ami a mássalhangzós jelleggel kapcsolatosan változott is „a balkáni pelaszg az itáliai etruszk törzs egészen egyezően, tehát még a keleti együttlét, vagy együttes vándorlás idején változtatta meg.” (Sebestyén: *Rovás és rovásírás, Budapest, 1908*). –⁹⁰*

⁸⁹ Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig, 71-72. old.

⁹⁰ Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig, 73. old.

Az etruszk írás nyilvánvaló kapcsolatban áll a föníciai és az ugarit írással. Néhány betű teljesen azonos a föníciaival, néhány apróbb változásokat mutat, egyesek jelentése megváltozott, vagy pontosabban: nem esik egybe a föníciaival.

Az etruszk hangképzés sajátosságának gondoljuk, hogy nem tettek különbséget a zöngés és zöngétlen zárhangok között, ezért a b, p, d, t és a g, k hangok jelölésére csak három betűre volt szükség, és kimaradt ábécéjükben az o betű is. Azonban a beszélt etruszk nyelvről csak közvetetten, saját írásukból és a latinban fennmaradt, vélhetően etruszk származású szavak alakulásából vannak ismereteink. [Mario Alinei](#) szerint (akinek az etruszk–finnugor rokonítása erős ellenkezést váltott ki, azonban mégis elismert etruszkológus) az etruszk nyelvfejlődés legkorábbi szakaszaiban hangzók átvétele történt, valamint korai hangkészletük az írás alapján bővebb volt. Nem tartja valószínűnek azt a folyamatot, miszerint egy nyelv történetének egy szakaszában hangzóbővülés történik, majd a hangzók erőteljes redukciója. Véleménye szerint nem a beszélt etruszk nyelv változott meg, hanem csak az írásuk egyszerűsödött. A zöngés mássalhangzókat kivétel nélkül azok zöngétlen megfelelőjével írták le, valamint egyre kevésbé jelölték a magánhangzókat, de ez még nem bizonyítja, hogy ezek a változások a kiejtésben is megjelentek. Jellemző példái között szerepel az *Alexandrosz* név alakulása az etruszk feliratokon: korai *Aliḡsantre* alak gyorsan – több átmeneti alakon keresztül – *Elcsntre* formára módosult. Ez azonban még nem jelenti, hogy az írás változását a beszélt nyelv követte volna, vagy hogy az írás változását a beszélt nyelv követése okozta volna. A változás jellege inkább azt mutatja, hogy a betűírásból az egyszerűbb mássalhangzóírás felé alakult át az írásrendszer. (Wikipédia)⁹¹

Etruszk szövegek mintegy kilencezer feliraton találhatóak. Ezek többsége sírfelirat, amin csak az elhunyt neve szerepel. A másik nagy csoport a mindennapi tárgyakon lévő feliratok, amik a tulajdonos, a készítő, vagy a megajándékozott nevét tartalmazzák. Könnyen érthetőek a képek mellett található feliratok. Hosszabb szövegek csak törvényekkel vagy vallási rituálékkal foglalkoznak. Egy majdnem kétnyelvű feliratot Pyrgiben találtak. A másik nyelv a [föníciai, föníciai írással](#), de a két szöveg nem tükörfordítás, csak a tartalmuk azonos. Az aranyból készült táblák szövege egy kultikus épületről szól, az Anyaisten, Uni templomának felállításáról. Egy másik felirat Perugiában egy földszerződés, Capuában egy agyagtábla felirata vallási naptár (ez az egyik leghosszabb etruszk szöveg, 300 megmaradt szóval), egy Cortonában talált réztábla földművesek sorsával foglalkozik, akiknek eladták a bérleményét. Vallási rituálék kalendáriumát írták fel egy vászoncsikra (mintegy 1500 szót), amit később darabokra téptek és egy [múmia](#) becsavarásához használták fel Egyiptomban, így a szöveg megőrződött (a múmiát a jelenlegi helye után „Zágrábi múmiának” nevezik).

Érdekes másodlagos források az etruszk szavakra a latin és görög szövegek, amikben ezekhez magyarázatokat fűztek a különböző szerzők (jól vagy rosszul). Pl. *aesar ... etrusca lingua deus*, [„*aesar ... etruszk szó, jelentése: isten*”] - [Suetonius](#): *Augustus élete*. (uo.)

Befejezésül kimondhatjuk, hogy az etruskok, a keltákkal és a szkítákkal együtt, a Kárpát-medencéből származtak, és Eurázsia első civilizátorai voltak. Véleményem szerint a közös szkíta-kelta-etruszk ősök, eredetileg Kis-Ázsiából vándoroltak a Kárpát-medence vidékére, és

---

⁹¹ Wikipédia: Etruszk ábécé (Világháló).

lettek őshonosok, itt a Világközepén. De az is lehet, hogy a Kis-Ázsiából történő bevándorlás, csak egyszerűen egy visszavándorlás volt, oda a Világközepére.

Forrásmunkák

A felhasznált irodalom:

- Alinei, Mario: Etrusco: Una forma arcaica di ungherese (Bologna, 2003) – Ősi kapocs (Budapest, 2005)
- Bárányi Éva: Szkíták, etruskok, magyarok (Budapest, 2008)
- Benedek Elek: Hazánk története (Budapest, 1927/1995)
- Cser Ferenc / Darai Lajos: Magyar folytonosság a Kárpát-medencében (2005)
- Cunliffe, Barry: Illustrierte Vor- und Frühgeschichte Europas (Frankfurt, 1996)
- Czuczor Gergely – Fogarasi János: A magyar nyelv szótára (Pest, 1862)
- Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig (Lakitelek, 1994)
- Götz László: Keleten kél a nap (Budapest, 1994)
- Grandpierre K. Endre: Attila és a hunok (Budapest, 2006)
- Grandpierre K. Endre: Aranykincsek hulltak a Hargitára (Budapest, 1990)
- Kinder, H. / Hilgemann, W.: Atlas zur Weltgeschichte (Köln, 1987)
- Makkay László, Mócsy András: Erdély története, I. kötet (Budapest, 1987)
- Marcantonio, Angela: A finnugor elmélet végnapjai (2007).
- Mesterházy Zsolt: Honfoglalások kora, Kr.e. 2200 – Kr.u. 1250 (Budapest, 2005)
- Mesterházy Zsolt: A Kárpát-medencei etnogenezis története (Ősi Gyökér, 2005. 1-2., 30-33.)
- Millenniumi Magyar Történelem: Képes krónika (Budapest, 2004)
- Moscatelli, Giuseppe: L'Eros degli Etruschi (Valentano / Viterbo, 2010)
- De Pascale, Andrea: Anatolia – Le Origini (Cinisello Balsamo / Milano, 2013)
- Rieckhoff, S.: Faszination Archäologie, Bayern vor den Römern (Regensburg, 1990)
- Sandrelli, Eleonora: Etruschi – Storia di un popolo misterioso (Firenze, 2007)
- Schiltz, Veronique: Die Scythen (München, 1994)
- Semplici, Andrea: das Archäologische Park von Baratti und Populonia (Firenze, 2008)
- Tedzsüman, Mahmúd: Tárih-i Üngürüz / Madzsar Tárihi (Cleveland, 1988)
- Télfy János: Magyarok őstörténete (Pest, 1863 / Budapest, 2001)
- Timaru-Kast Sándor: Kelta magyarok, magyar kelták (Budapest, 1999)
- Timaru-Kast Sándor: A Fehérló Fiai (Budapest, 2008)
- De Tommaso, Giandomenico: Populonia – A city and its territory: Guide to the Archeological Museum of Piombino (Piombino, 2004)
- De Tommaso, Giandomenico: Il naufragio di un mondo (Firenze, 2011)
- Vasconi, Marcella: La leggenda degli Etruschi. Una civiltà spirituale, misteriosa (1998)
- Vesco, Clotilde: Guida alla cucina etrusca (Montaevascone / Viterbo, 2015)

Egyéb források:

- An Gúm: Foclóir Póca English-Irish • Irish-English Dictionary (Dublin, 1993)
- Goodwin, Edmund: First Lesson in Manx (Douglas, Isle of Man, 1987)
- Ingelheimer Zeitung (1995)
- Jones, W.J.: Welsh with Easy (Denbigh, Wales/UK)
- Kluge, F.: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache (Berlin, 1999)
- L'Archeologue (Paris, 2007/No. 89)
- Protagon Editori: La vita quotidiana nella Toscana antica – Vivere da etrusco: Abitazione e vita quotidiana (Siena, 2009)

Protagon Editori: La vita quotidiana nella Toscana angtica – Vivere da etrusco: Famiglia e società (Siena, 2008)

Protagon Editori: La vita quotidiana nella Toscana angtica – Vivere da etrusco: La produzioni e i commerci (Siena, 2009)

Protagon Editori: La vita quotidiana nella Toscana angtica – Vivere da etrusco: Lingua er scrittura (Siena, 2008)

Protagon Editori: La vita quotidiana nella Toscana angtica – Vivere da etrusco: Vicende storiche (Siena, 2008)

Scala (Strinati, Claudio): Führer zu den Stätten der Etrusker – deutsch (Florenz, 2007)

Spektrum der Wissenschaft / Scientific American (New York, 2002/05)

Világháló (Internet): Wikipédia (magyar, német, angol, olasz, francia).

Függelék

Táblázat

Magyar ábécé latin betűkkel	a	á	b	c	cs	d	dz	dzs	e	é	f	g	gy	h
magyar kiejtése	a	á	bé	cé	csé	dé	dzé	dzsé	e	é	ef	gé	gyé	há
etruszk változat	ay	-	bee	cee/kay	csuh	dee	dzuh	-	ee	-	ef	gee	-	haa
etruszk ábécé ^[19]	𐌆	-	𐌇	𐌈/𐌉	𐌊	𐌋	𐌌	-	𐌎	-	𐌏	𐌐	-	𐌒
rovásírás	𐌆	𐌇	𐌈	𐌉	𐌊	𐌋	𐌌	𐌍	𐌎	𐌏	𐌐	𐌑	𐌒	𐌓
Magyar ábécé latin betűkkel	i	í	j	k	ak	l	ly	m	n	ny	o	p	q	r
magyar kiejtése	i	í	jé	ká	ak	el	lyé	em	en	eny	o	pé	ku	er
etruszk változat	ai	-	jay	kay/cee	-	el	-	em	en	-	ow	pe	que	ar
etruszk ábécé	𐌔	-	𐌕	𐌖/𐌗	-	𐌘	-	𐌙	𐌚	-	𐌛	𐌜	𐌝	𐌞
rovásírás	𐌔	𐌕	𐌖	𐌗	𐌘	𐌙	𐌚	𐌛	𐌜	𐌝	𐌞	𐌟	𐌠	𐌡
Magyar ábécé latin betűkkel	s	sz	t	ty	u	v	w	x	y	z	zs			
magyar kiejtése	es	esz	té	tyé	u	vé	wé	iksz	ipszilon	zé	zs			
etruszk változat	suh	esz	tee	tyuh	yu	vee	wee	eksz	(wai)	zed	wai			
etruszk ábécé	𐌠	𐌡	𐌢	𐌣	𐌤	𐌥	𐌦	𐌧	(𐌨)	𐌩	𐌪			
rovásírás	𐌠	𐌡	𐌢	𐌣	𐌤	𐌥	𐌦	𐌧	𐌨	𐌩	𐌪			

Az etruszk-magyar nyelvrokonságot ábrázoló táblázat Mario Alinei olasz nyelvész kutatásai alapján. De „valójában Alinei nem kifejezetten etruszk–magyar nyelvrokonságról beszél, hanem azt állítja, hogy az etruszkok nyelve a finnugor nyelvek közé tartozik, bár az elmélet végkövetkeztetése az, hogy az etruszk nyelvhez a magyar áll a legközelebb. A hasonlóság a pusztai alaki egyezéseken túlmenően az írásrendszerre és a betűk kiejtésére is vonatkozik.”⁹² (A táblázatban a [19] jegyzet: az etruszk ábécé.⁹³)

⁹² https://hu.wikipedia.org/wiki/Alternatív_elméletek_a_magyar_nyelv_rokonságáról.

⁹³ <https://web.archive.org/web/20130424233926/http://omniglot.com/writing/utruscan.php>

Képek

Etruszk írás (régén és ma)

A ma is működő víztároló (aquaeductum) Chiusiban a városi alagút része.

Achilles Troilust kelepcébe csalja (Tomba dei tori, Tarquinia)

Állatküzdelemnek mondott szkíta motívum (Volterra)

Dísz egy etruszk ház tetején (Chiusi)

Etruszk életfa (Volterra)

Etruszk bonctan (Vulci)

Etruszk csecsemő (Vulci)

Etruszk életfa, madarak kíséretében (Volterra)

Etruszk harcos reflex-íjjal (Tarquinia)

Etruszk lány szobra (Chiusi)

Etruszk kippus – kopjafa (Vulci)

Etruszk lovas harcos (Volterra)

Etrusk Palio, az anyaisten tiszteletére (Volterra)

Etrusk rovás egy váza töredéken (Chiusi)

Etruszk táltos – Figura con copricapo, forse un sacerdote (Murlo, Siena)

Etruszk táltos lovak (Volterra)

Etruszk tánc (Volterra)

Etruszk város romjai, részlet (Rusel – Roselle)

Kurgán (Cerveteri)

Kurgán (Cerveteri)

Reggeliző tálka (Chiusi)

Váza sárkányokkal – fekete agyag: bucchero (Chiusi)

Mai etruszk ing